

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ЛУГАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА»

УДК 378.091.212:005.963](477) "1975/2001"(043.3)

БАБАКІНА ОКСАНА ОЛЕКСІЇВНА

**РОЗВИТОК СИСТЕМИ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ
НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
УКРАЇНИ ОСТАННЬОЇ ЧВЕРТІ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

13.00.06 – теорія і методика управління освітою

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Старобільськ – 2021

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Роботу виконано в Комунальному закладі «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (м. Харків), Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор педагогічних наук, професор
Пономарьова Галина Федорівна,
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, ректор.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Хриков Євген Миколайович,
Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (м. Старобільськ), завідувач кафедри публічної служби та управління навчальними й соціальними закладами;

доктор педагогічних наук, професор,
Гупан Нестор Миколайович,
Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України (м. Київ), головний науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти;

доктор педагогічних наук, доцент,
Кірдан Олена Леонідівна,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (м. Умань), професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту.

Захист відбудеться 13 травня 2021 року о 9.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 29.053.03 у Державному закладі «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» за адресою: Луганська обл., м. Сєвєродонецьк, вул. Лисичанська, 1, конференц-зала № 1 (3 поверх).

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» за адресою: 92703, Луганська обл., м. Старобільськ, пл. Гоголя, 1.

Автореферат розіслано 13 квітня 2021 року.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Н. В. Мордовцева

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. В умовах сьогодення простежуються соціально-економічні, політичні та організаційно-педагогічні перетворення в суспільстві, зміцнення суверенної держави, входження України до європейського та світового освітніх просторів, реформування національної системи вищої та післядипломної освіти на принципах гнучкості і варіативності, полікультурності, толерантності, спрямованої на забезпечення мобільності, працевлаштування та конкурентоспроможності фахівців із вищою освітою, підвищення ефективності науково-педагогічної, навчально-методичної та науково-дослідної роботи в закладах вищої освіти (ЗВО). Не менш важливого значення в суспільно-політичному житті та модернізації суспільства XXI століття надається науково-педагогічним працівникам (НПП), їх професіоналізму та відповідно системі підвищення кваліфікації (СПК).

Система підвищення кваліфікації спрямована на вдосконалення професіоналізму НПП протягом усієї їх науково-педагогічної кар'єри, урахування набутий досвід і професійні та особистісні зміни. Безперервне підвищення кваліфікації НПП покликано забезпечувати послідовний розвиток їх професійно важливих якостей, фахових компетентностей, задоволення індивідуальних освітніх потреб, матеріальний і соціальний захист та ефективний розвиток мотивації фахового самовдосконалення і самореалізації під час професійної діяльності.

У процесі вдосконалення СПК НПП ЗВО України важливо враховувати накопичений історико-педагогічний досвід. Усебічне наукове опрацювання, теоретичне переосмислення та глибокий аналіз попередніх здобутків дозволять знайти перспективні напрями забезпечення розвитку СПК НПП ЗВО України в умовах євроінтеграційних процесів. Із цього погляду, важливе місце в українській історії посідає період останньої чверті XX – початку XXI століття, що зумовлений динамічними змінами в СПК та зростанням вимог до рівня професійної кваліфікації НПП ЗВО України.

Історичні аспекти розвитку системи освіти досліджували О. Адаменко, В. Вакулєнко, Л. Ваховський, С. Гончаренко, Н. Гупан, М. Євтух, Т. Кочубей, В. Кремень, В. Кузьменко, В. Курило, С. Савченко, А. Сбруєва, Н. Слюсаренко, О. Сухомлинська, Є. Хриков та інші.

Питання розвитку системи управління в галузі освіти висвітлено в наукових розвідках В. Андрущенка, Д. Дзвінчука, Г. Єльнікової, В. Заблоцького, В. Лугового, Т. Лукіної, В. Огнев'юка, Л. Прокопенка та інших.

Проблемам розвитку управління СПК НПП ЗВО України присвячено праці Л. Безтелесної, Н. Білик, Г. Кравченко, Н. Любченко, В. Мороза, М. Морозової, В. Олійника, М. Орлів, А. Печенюк, Є. Чернишової, А. Чміля та інших.

Питання розвитку системи післядипломної педагогічної освіти розглядали Г. Дегтярьова, І. Зязюн, С. Крисюк, А. Кузьмінський, Н. Ничкало, О. Пехота, Н. Протасова, Т. Сорочан, С. Толочко, М. Ярмаченко, М. Барбер (M. Barber), К. Гальтон (C. Galton), Л. Грей (L. Grey), А. Макмахон (A. McMahon), П. Найт (P. Knight), Дж. Робінзон (J. Robinson), Л. Стенхаус (L. Stenhouse), М. Стільбек

(M. Stilbek) Д. Хопкінс (D. Hopkins), К. Хойї (K. Howey), В. Штаттман (W. Stadtman) та інші.

Специфіка професійної діяльності НПП висвітлена в наукових розвідках А. Алексюка, Т. Борової, Т. Васильєвої, О. Гури, І. Драч, Г. Коржова, Н. Кузьміної, А. Кузьмінського, Г. Пономарьової, Ю. Скиби та інших.

У сучасних українських дослідженнях переважають розвідки, присвячені вивченню особистості НПП ЗВО: у працях: Б. Авраменко – обґрунтовано й експериментально перевірено технологію формування дидактичної культури майбутніх НПП у процесі навчання в аспірантурі; І. Анненкової – визначено основні тенденції розвитку системи моніторингу якості професійної діяльності НПП зарубіжних і вітчизняних ЗВО; Т. Волощука – схарактеризовано правове регулювання організації трудової діяльності НПП ЗВО; Ю. Єпіфанової – визначено правову природу авторських прав НПП ЗВО, підстави їх виникнення й особливості здійснення, розроблення науково обґрунтованих пропозицій з удосконалення законодавства у сфері охорони цих прав; О. Ісаєнка – обґрунтовано та експериментально перевірено систему управління правовим захистом результатів інтелектуальної діяльності НПП післядипломної педагогічної освіти для вдосконалення механізму управління цим захистом.

Теоретичні положення щодо ПК науково-педагогічних і педагогічних працівників у системі післядипломної освіти висвітлені в працях українських (С. Антощук, Я. Бельмаз, В. Бондаря, А. Зубка, О. Кірдан, І. Регайло, О. Самойленко, О. Старостіна, Н. Чепурної та інших) та зарубіжних (Д. Бауме (D. Baume), Р. Блеквелл (R. Blackwell), П. Блекмор (P. Blackmore), Р. Бойс (R. Voice), К. Борчард (K. Borchard), Д. Боуд (D. Boud), М. Брунер (M. Bruner), М. Вальтер (M. Walter), Г. Вебб (G. Webb), Х. Вебер (H. Weber), В. Веблер (W. Weblер), Л. Вільсон (L. Wilson), С. Геллерт (C. Gellert), О. Герц (O. Hertz), О. Гордон (O. Gordon), Д. Гослінг (D. Gosling), С. Дані (S. Dany), Л. Елтон (L. Elton), П. Кан (P. Kahn), Р. Кокс (R. Cox), О. Конрад (O. Konrád), М. Крюгер (M. Krueger), Г. Лайт (G. Light), Х. Леман (H. Lehmann), Е. Майєр (E. Mayer), Дж. Мілет (J. Millet), Р. Мюллер (R. Müller), Г. Ніколлс (G. Nicholls), Р. Нойман (R. Neumann), М. Ноулз (M. Knowles), П. Пастернак (P. Pasternack), Р. Ритлевський (R. Rytlewsky), С. Роджерс (C. Rogers), Ф. Сейц (F. Seitz), К. Сіммондс (K. Simmonds), Л. Сімор (L. Simor), М. Сорчінеллі (M. Sorcinelli), В. Тейлор (W. Taylor), Дж. Тейлор (J. Taylor), Е. Торндайк (E. Thorndike), П. Троулер (P. Trowler), Л. Хубер (L. Huber), Е. Швертнер (E. Schwertner), Й. Шульц (J. Schulz)) учених.

Науковці наголошують, що сучасний освітній процес потребує принципового перегляду ролі НПП, їх суб'єкт-суб'єктних взаємин зі здобувачами вищої освіти, перетворення в тьюторів навчально-пізнавальної діяльності студентів, а студентів – в активних суб'єктів пізнання. Реалізація завдань ПК НПП залежить від стану вищої освіти, що вимагає об'єктивного аналізу вітчизняного досвіду післядипломної педагогічної освіти – значущого джерела розробки стратегії СПК НПП ЗВО.

Однак вивчення історичної, науково-педагогічної та спеціальної літератури, першоджерел і періодичних видань дало підстави стверджувати, що аналіз розвитку СПК НПП ЗВО України останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття не став предметом окремої наукової розвідки.

Про високий рівень актуальності обраної проблеми свідчить і наявність **суперечностей** між:

1) необхідністю підвищення конкурентоспроможності СПК НПП ЗВО України та відсутністю цілісних історико-педагогічних досліджень її розвитку останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття;

2) реформуванням післядипломної освіти та недостатнім забезпеченням випереджувального професійного розвитку НПП ЗВО в СПК;

3) необхідністю вдосконалення СПК НПП ЗВО та управління цією системою в контексті євроінтеграції;

4) зростаючими потребами децентралізації і діджиталізації управління СПК НПП ЗВО України на засадах педагогічної інноватики й менеджменту освітніх інновацій та недостатньою вивченістю історичного досвіду управління СПК НПП ЗВО України останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття;

5) зростанням вимог до якості кваліфікації сучасних НПП ЗВО і недосконалими механізмами його забезпечення на практиці.

Актуальність проблеми, недостатня її розробленість у вітчизняній науці й зумовили вибір теми дисертації **«Розвиток системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до теми науково-дослідної роботи Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради «Модернізація педагогічної системи терціарної едукції у контексті підвищення якості професійної підготовки конкурентоспроможних фахівців і вдосконалення професіоналізму науково-педагогічних і педагогічних працівників» (державний реєстраційний номер 0120U105225), комплексної теми кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту «Реалізація системи фахової підготовки в інноваційному освітньому середовищі вищого педагогічного навчального закладу» (державний реєстраційний номер № 0117V007459).

Тему дослідження затверджено рішенням Ученої ради Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (протокол № 4 від 16.11.2016 р.).

Концептуальні положення дослідження. Провідна концептуальна ідея дослідження: функціонування сучасної системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України буде ефективним за умов виявлення тенденцій (характерних ознак, визначальних рис) на підставі вивчення історико-педагогічних рефлексій вітчизняних і зарубіжних дослідників та урахування політичних, соціально-економічних й організаційно-педагогічних передумов, чинників розгляду історико-педагогічного феномену «розвиток системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти» у контексті конкретних історичних умов останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття, що передбачає вивчення особливостей розвитку всіх його головних складових: теоретико-методологічних засад, поняттєво-категорійного апарату, виявлених передумов і чинників, тенденцій, особливостей управління та змісту діяльності СПК НПП ЗВО України досліджуваного періоду.

Об'єктивний аналіз і оцінка розвитку досліджуваного феномену в контексті конкретних історичних умов останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття можливий за умов розробки та використання науково обґрунтованих критеріїв.

Концепція дослідження містить п'ять взаємопов'язаних концептів, які сприяють реалізації поставленої мети: методологічний (визначає взаємодію загально- та конкретно-наукових підходів до аналізу розвитку досліджуваного явища в контексті конкретних історичних умов визначених періодів, а саме: системний; синергетичний; критеріально-комплексний; компаративний; історичний; особистісний; андрагогічний; компетентнісний); історичний (система підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України є історико-культурним феноменом і залежить від політичних, соціально-економічних та організаційно-педагогічних чинників в окреслених хронологічних межах); теоретичний (дозволяє визначити тенденції розвитку досліджуваного феномену в контексті конкретних історичних умов визначених періодів); міждисциплінарний (передбачає можливість виявити, проаналізувати, співставити та провести перехресний розгляд досліджуваних подій, процесів крізь призму історії освіти та управління освітою); практичний (окреслює перспективи щодо вдосконалення подальшого розвитку системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти в контексті євроінтеграції).

Об'єкт дослідження: система підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти.

Предмет дослідження: цілісний процес розвитку системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття.

Мета дослідження – здійснити раціональну реконструкцію історичного розвитку системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття і на цій основі обґрунтувати тенденції подальшого розвитку педагогічної науки в Україні.

Для досягнення поставленої мети визначено основні завдання дослідження:

- 1) обґрунтувати методологічні підходи до аналізу розвитку СПК НПП ЗВО України останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття;
- 2) систематизувати масив першоджерел, необхідних для забезпечення оптимального охоплення достовірних вагомих фактів щодо здійснення ґрунтового історіографічного аналізу розвитку досліджуваного процесу;
- 3) визначити поняттєво-категорійний апарат дослідження;
- 4) обґрунтувати критерії аналізу й оцінки розвитку СПК НПП ЗВО України у визначених хронологічних межах;
- 5) визначити передумови розвитку СПК НПП ЗВО України означеного періоду;
- 6) розробити методику періодизації та виокремити основні періоди розвитку СПК НПП ЗВО України останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття;
- 7) виявити тенденції і проаналізувати особливості кожного періоду розвитку СПК НПП ЗВО України у визначених хронологічних межах;

8) схарактеризувати особливості розвитку управління СПК НПП ЗВО України означеного періоду;

9) виявити сучасні тенденції розвитку СПК НПП ЗВО України в контексті євроінтеграції.

Хронологічні межі дослідження розвитку СПК НПП ЗВО України охоплюють останню чверть XX – початок XXI століття, які умовно поділено на два періоди. Перший період (1974 – 1990 роки) характеризувався, з одного боку, державно-партійним керівництвом СПК НПП ЗВО України, з іншого – частковою демократизацією управління СПК НПП ЗВО, екстенсивним розвитком науки та вищої освіти, збільшенням чисельності НПП (майже у 4,5 рази), розширенням та оновленням номенклатури наукових спеціальностей аспірантури. Нижньою межею обрано 1974 рік – прийняття Закону УРСР «Про народну освіту», у якому були задекларовані професійні права й обов'язки працівників народної освіти; визначені основні організаційні структурні форми СПК тощо. Верхньою межею обрано 1990 рік – прийняття «Декларації про державний суверенітет України» (1990 р.), у якій наголошується на самостійності УРСР у вирішенні питань науки, освіти тощо. Другий період (1991 – 2014 роки) характеризувався інтенсивною розбудовою СПК НПП ЗВО України, що відбувалася протягом двох етапів – перший етап (1991 – 1999 роки – етап формування СПК НПП ЗВО незалежної України, з одного боку – у процесі втрати стабільності в усіх сферах життєдіяльності суспільства, суттєвих скорочень бюджетних вкладів країни в науку й освіту, скорочення чисельності наукових і науково-педагогічних кадрів; із іншого – відходу від марксистсько-ленінської методології проведення наукових досліджень, початку активних інноваційних процесів у всіх сферах науки та освіти, вивченням закритих у радянські часи архівних першоджерел) і другий (2000 – 2014 роки – етап інтенсивного розвитку СПК НПП ЗВО України, що характеризувався розбудовою прогресивної нормативно-правової бази, направленої на підтримку та розвиток СПК НПП; систематизацією та узагальненням наявного бекграунду; упровадженням ППД; значним збільшенням кількості наукових, науково-практичних досліджень). Нижньою межею першого етапу визначено 1991 рік – рік проголошення незалежності України і прийняття Закону України «Про освіту»; верхньою межею – 1999 рік – рік затвердження Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів, що стало обов'язковим для всіх ЗВО та наукових установ України незалежно від їх підпорядкування і форм власності. Нижньою межею другого етапу визначено 2000 рік – початок активного впровадження Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів та завершення розробки «Комплексу нормативних документів для розробки складових системи стандартів вищої освіти»; верхньою межею – 2014 рік – рік прийняття визначального для вищої освіти України Закону «Про вищу освіту».

Територіальні межі дослідження охоплюють територію УРСР 1974 – 1990 років та України 1991 – 2014 років.

Методологічною основою дослідження є: положення теорії пізнання про єдність процесів, взаємовплив та взаємозалежність явищ навколишньої дійсності в конкретно-історичних умовах; головні положення та закони діалектики, що роз'яснюють досліджуване явище (закон єдності й боротьби протилежностей,

закон переходу кількісних змін у якісні, закон заперечення заперечення); положення про системний аналіз теорії та історії педагогіки; принципи єдності теорії і практики; історизму; суперечливості; ієрархічності; цілісності; структуризації; концентрації; креативності, що дозволяють виокремити політичні, соціально-економічні, організаційно-педагогічні чинники як фактори впливу в межах конкретного періоду; концептуальні ідеї щодо вдосконалення подальшого розвитку СПК НПП ЗВО України, відображені в Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про професійний розвиток працівників», Постанові «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників», Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020».

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань було застосовано комплекс взаємопов'язаних методів дослідження:

- *історико-генетичний* (дозволяє виявити особливості, причинно-наслідкові зв'язки й тенденції змін СПК НПП ЗВО України у процесі її історичного розвитку);
- *історико-порівняльний* (передбачає аналіз першоджерел у визначених хронологічних межах);
- *історико-системний* (забезпечує розгляд СПК НПП ЗВО України у процесі її історичного розвитку не з погляду її окремих ознак, а як цілісну якісну визначеність, ураховуючи її власні сутнісні риси та її місце в ієрархії системи післядипломної освіти);
- *історико-структурний* метод (передбачає розробку структури дослідження розвитку СПК НПП ЗВО України останньої чверті XX – початку XXI століття);
- *історико-типологічний* (надає можливість виявити однотипні властивості та ознаки в СПК НПП ЗВО різних країн на різних відрізках часу);
- *історико-логічний* (дозволяє об'єднати історичні факти, події СПК НПП ЗВО України у процесі її історичного розвитку за допомогою законів логіки);
- *герменевтичний* (забезпечує здійснення аналізу вітчизняних і закордонних праць науковців останньої чверті XX – початку XXI століття та визначення їх педагогічної спрямованості);
- *термінологічного аналізу науково-педагогічної та спеціальної літератури* (забезпечує визначення окремих термінів відповідно до предмета дослідження в педагогічному аспекті);
- *структурно-функціонального аналізу* (дозволяє з'ясувати структури та функціонування СПК НПП ЗВО України в досліджуваній період і відобразити зв'язки із напрямками загальної політики країни);
- *перспективного аналізу* (надає можливість визначити перспективні напрями забезпечення розвитку СПК НПП ЗВО в умовах євроінтеграційних процесів на основі аналізу сучасної історіографії);
- *статистичний* (полягає у визначенні ступеня достовірності подібності та відмінності дослідження розвитку СПК НПП ЗВО України останньої чверті XX – початку XXI століття на підставі результатів вимірювань їх показників);

– *узагальнення* (припускає логічний перехід від індивідуального до загального, від менш загального до більш загального судження, знання, що дає можливість установити загальні поняття, властивості, ознаки СПК НПП ЗВО України в процесі її історичного розвитку).

Джерельну базу становлять: вітчизняні та зарубіжні нормативно-правові джерела, у яких задокументовано реформи та зміни в СПК НПП ЗВО, що сприяли або перешкоджали цьому процесу; документи й матеріали, які зберігаються в державних архівах України (Центральному державному архіві громадських об'єднань України (ЦДАГО України), Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), Архіві Президії Академії наук України, Державному архіві міста Києва); оригінальні праці з історії філософії та педагогіки, аналіз яких дав змогу максимально об'єктивно висвітлити історію розвитку СПК НПП ЗВО України; вітчизняні та зарубіжні періодичні видання, у яких розглядалися питання ПК НПП ЗВО; вітчизняні та зарубіжні інтерпретаційні джерела (дисертації, автореферати, підручники, навчальні посібники); вітчизняні та зарубіжні словниково-енциклопедичні джерела – для створення цілісного, системного уявлення щодо поняттєво-категорійного апарату дослідження; вітчизняні та зарубіжні науково-статистичні джерела (статистичні довідники, щорічники, збірники); Інтернет-ресурси.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– *уперше в окреслених хронологічних межах:* обґрунтовано критерії аналізу й оцінки розвитку СПК НПП ЗВО України; розроблено авторську методику періодизації, що складається із семи послідовних кроків, та обґрунтовано основні періоди розвитку СПК НПП ЗВО України (перший (1974 – 1990 роки); другий (1991 – 2014 роки), який своєю чергою поділяється на два етапи: перший (1991 – 1999 роки) і другий (2000 – 2014 роки)); комплексно проаналізовано стан та визначено передумови розвитку СПК НПП ЗВО України, виявлено тенденції і схарактеризовано особливості досліджуваного феномену; системно досліджено процес розвитку управління СПК НПП ЗВО України; виявлено тенденції розвитку СПК НПП ЗВО України на сучасному етапі; здійснено систематизацію масиву першоджерел та історіографічний аналіз проблеми дослідження.

– *уточнено:* сутність і зміст базових понять «підвищення кваліфікації», «науково-педагогічний працівник»; зміст організаційних форм у системі підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України в хронологічних межах;

– *набули подальшого розвитку:* загальні наукові уявлення про методологічні засади вивчення проблеми розвитку системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України, зміст і сутність ключових понять дослідження «система підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти» та «розвиток системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти», зміст та специфіка застосування методологічних підходів до аналізу розвитку системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України та управління нею, актуалізація міжнародного досвіду розвитку системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти,

упровадження педагогічних й управлінських цінних ідей та досвіду минулих років у розвиток системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти.

До наукового обігу введено нові, раніше неопубліковані архівні матеріали та історичні факти, що не знаходили відображення в попередніх наукових публікаціях.

Практична значущість результатів дослідження полягає в розробці й упровадженні в освітній процес спецкурсу «Розвиток системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття» для здобувачів вищої освіти освітньо-наукового ступеня «доктора філософії». Результати історико-педагогічного аналізу: відображені в програмах ПК НПП в освітніх інституціях (Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, Бердянський державний педагогічний університет, Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, Мукачівський державний університет, Волинський інститут післядипломної педагогічної освіти); збагачують фактичний інформаційний матеріал із історії педагогіки, теорії та методики управління неперервною освітою; сприяють подальшій модернізації післядипломної освіти та визначенню оптимальних шляхів ПК НПП у контексті євроінтеграції. Головні теоретико-методологічні положення, висновки та узагальнення можуть використовуватись в управлінській роботі керівників ЗВО з метою вдосконалення й ефективного впливу на розвиток управління СПК НПП ЗВО України; у розробці відповідних лекційних спецкурсів і спецсеминарів у ЗВО.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (довідка № 01-13/7 від 06.01.2021 р.), Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (довідка № 3368 від 16.10.2020 р.), Бердянського державного педагогічного університету (довідка № 57-08/1215 від 08.12.2020 р.), Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (довідка № 2196 від 03.12.2020 р.), Мукачівського державного університету (довідка № 2364 від 04.12.2020 р.), Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 446/02-13 від 04.09.2020 р.).

Особистий внесок автора. У спільній статті з О. Молчанюк (2013) дисертанткою обґрунтовано психолого-дидактичний аспект навчально-пізнавальної мотивації особистості; з Л. Бахмат (2016) охарактеризовано роль міжнародних освітніх та дослідницьких програм для збільшення наукового потенціалу української освіти; з О. Молчанюк та І. Фурсою (2017) визначено зміст та структуру професійної компетентності майбутнього вчителя; у колективній статті з О. Молчанюк, К. Дмитренко, А. Харківською та О. Капустіною (2020) схарактеризовані парціальні програми доступу до соціальних цінностей.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження оприлюднені на наукових, науково-методичних та науково-практичних

конференціях, зокрема *міжнародних*: «Наукові досягнення, відкриття та шляхи розвитку педагогічної науки» (Запоріжжя, 2020 р.), «Сучасні тренди розвитку освіти: перспективи і здобутки» (Одеса, 2020 р.), «Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Діалог у розвитку наук та освіти» (Ужгород, 2020 р.), «Korszerű műszerek és algoritmusok tapasztalati és elméleti tudományos kutatási» (Будапешт, 2020 р.), «Теоретичні та методологічні проблеми сучасної педагогіки та психології» (Миколаїв, 2020 р.), «Теоретичні та практичні аспекти розвитку науки та освіти» (Львів, 2020 р.), «Наукові розробки, передові технології, інновації» (Прага, 2020 р.), «Педагогіка та психологія: сучасний стан розвитку наукових досліджень та перспективи» (Запоріжжя, 2020 р.); *усеукраїнських*: «Проблеми саморозвитку та самовдосконалення особистості в умовах модернізації педагогічної освіти» (Харків, 2017 р.), «Психолого-педагогічні та соціальні аспекти вдосконалення якості освіти» (2018 р.), «Особистісно-професійний розвиток майбутнього вчителя» (Вінниця, 2020 р.); *регіональних*: «Теорія і практика управління сучасними освітніми системами» (Харків, 2018 р.), «Формування ефективного освітнього середовища у контексті сучасних викликів реформування системи освіти України» (Харків, 2018 р.).

Отримані результати та висновки дисертації обговорені на засіданнях кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, кафедри публічної служби та управління навчальними й соціальними закладами Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» та на науково-практичних семінарах, круглих столах, диспутах, конференціях різних рівнів у ЗВО, де впроваджувалися результати дослідження.

Дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук із теми «Формування громадянськості майбутнього вчителя початкових класів у процесі професійної підготовки» зі спеціальності 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти захищено в Класичному приватному університеті 2008 року. Матеріали кандидатської дисертації у тексті докторської дисертації не використано.

Публікації. Основні результати дисертаційної роботи знайшли своє відображення у 45 наукових працях, зокрема 25 статтях у наукових фахових виданнях (із них 3 – у співавторстві), 6 статтях у наукових періодичних виданнях інших держав, які включені до міжнародних наукометричних баз, 14 публікацій за матеріалами науково-практичних конференцій та 1 монографії.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків до кожного розділу, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації – 714 сторінок. Робота містить 22 таблиці, 5 рисунків, список використаних джерел із 1152 найменувань (із яких 335 джерел іноземною мовою, 353 електронні інформаційно-освітні ресурси) на 126 сторінках, додатків на 165 сторінках. Обсяг основного тексту дисертації становить 381 сторінку.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання дослідження; представлено концепцію дослідження; розкрито теоретико-

методологічні засади роботи; висвітлено наукову новизну й практичне значення дисертації; подано відомості про апробацію отриманих результатів.

У першому розділі – **«Теоретико-методологічні засади дослідження розвитку системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття»** – обґрунтовано методологічні підходи, принципи та методи аналізу розвитку СПК НПП ЗВО України означеного періоду; систематизовано джерельну базу дослідження, необхідну для забезпечення оптимального охоплення достовірних фактів щодо здійснення ґрунтового історіографічного аналізу проблеми; проаналізовано поняттєво-категорійний апарат; обґрунтовано критерії аналізу й оцінки розвитку СПК НПП ЗВО України останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття.

Відповідно до загальної чотирьохрівневої методології (філософський, загальнонауковий, конкретно-науковий, технологічний рівні) за Е. Юдіним здійснено аналіз досліджуваного процесу у визначених хронологічних межах. Зміст *філософського рівня* методології складають: теорія пізнання, головні положення та закони діалектики, що роз'яснюють досліджуване явище: закон єдності і боротьби протилежностей (із урахуванням цього закону, через аналіз впливу внутрішніх і зовнішніх, основних і похідних, головних і другорядних чинників, виявлено можливості розвитку СПК НПП ЗВО України у певний період), закон переходу кількісних змін у якісні (відповідно до положень цього закону проаналізовано якісну динаміку розвитку СПК НПП ЗВО України останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття, визначено кількісні зміни, а також проаналізовано якісні наслідки цих змін і передбачено тенденції та напрями її подальшого розвитку), закон заперечення заперечення (із позицій цього закону схарактеризовано особливості розвитку СПК НПП ЗВО України у відповідному історичному періоді та тенденції розвитку СПК НПП ЗВО України в умовах євроінтеграційних процесів).

Зміст *загальнонаукового рівня* методології становлять: системний (проаналізовано СПК НПП ЗВО як цілісну систему, що існувала в минулому, наявна в сьогоденні та визначатиме майбутнє, а також одночасно як підсистему післядипломної освіти), синергетичний (здійснено аналіз розвитку СПК НПП ЗВО України останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття як складне нелінійне утворення) і критеріально-комплексний (розроблено критерії та відповідні показники аналізу й оцінки розвитку СПК НПП ЗВО України останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття, завдяки співставленню історичних фактів, зовнішніх та внутрішніх чинників, статистичних даних, із метою глибокого й об'єктивного аналізу розвитку досліджуваного процесу і подальшого визначення тенденцій даного розвитку в контексті євроінтеграції) методологічні підходи.

Зміст *конкретно-наукового рівня* методології дослідження складають: компаративний (проведено порівняльний аналіз розвитку СПК НПП ЗВО України, провідних країн світу), історичний (проаналізовано розвиток СПК НПП ЗВО України в часовому контексті, що забезпечує здійснення об'єктивного аналізу, співставлення, критичного осмислення змін, які спостерігалися в досліджуваному процесі), особистісний (передбачав аналіз спрямованості розвитку СПК не тільки

на вдосконалення змісту ПК, а й на розвиток особистості кожного НПП ЗВО (урахування їх потреб, інтересів, схильностей і здібностей, реалізацію їх власних потенційних можливостей)), андрагогічний (проаналізовано розвиток СПК НПП ЗВО України, ураховуючи специфіку освіти дорослих (задоволення їх актуальних професійно-освітніх запитів), компетентнісний (здійснено аналіз спрямованості розвитку СПК не тільки на трансформацію змісту ПК, а й на формування та розвиток ключових і предметних компетентностей НПП) методологічні підходи.

Зміст *технологічного рівня* методології становить: розроблена авторська методика періодизації розвитку СПК НПП ЗВО України, визначені принципи і методи аналізу розвитку СПК НПП ЗВО України в окреслені хронологічні межі.

Аналітичний огляд джерельної бази, використаної під час дослідження історіографії проблеми, дозволив її систематизувати за вісьмома категоріями (нормативно-правові джерела; документи й матеріали, які зберігаються в державних архівах України; оригінальні праці з історії філософії та педагогіки; періодичні видання; інтерпретаційні джерела (дисертації, автореферати, підручники, навчальні посібники); словниково-енциклопедичні джерела; науково-статистичні джерела (статистичні довідники, щорічники, збірники); Інтернет-ресурси. Сукупність аналізованої джерельної бази представлено в табл. 1.

Таблиця 1

**Кількість джерел, проаналізованих у процесі дослідження
за двома періодами**

Вид джерела	Роки		Разом
	1945–1990-ті роки	1991–2020-ті роки	
Нормативно-правові джерела	121	126	247
Філософські праці	12	37	49
Статті в періодичних виданнях	66	432	498
Дисертації та автореферати	17	106	123
Монографії, підручники та посібники	43	123	166
Словниково-енциклопедичні джерела	10	45	55
Науково-статистичні джерела	7	7	14
Разом	276	876	1152

Проаналізовано стан поняттєво-категорійного апарату дослідження, уточнено поняття: «науковий працівник», «педагогічний працівник», «науково-педагогічний працівник», «професіоналізм», «кваліфікація», «підвищення кваліфікації»; визначено ключові поняття дослідження: «система підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти» та «розвиток системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти».

Для аналізу й оцінки розвитку СПК НПП ЗВО України останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття обґрунтовано систему критеріїв. На підставі структурного аналізу науково обґрунтованих критеріїв (О. Адаменко, Н. Васиньова, С. Гончаренко, А. Димитрієв, О. Кірдан, О. Кравченко, В. Курило, Т. Сич, Є. Хриков

та інші) розроблено систему критеріїв і показників аналізу й оцінки розвитку СПК НПП ЗВО України у визначених хронологічних межах: характеристика розвитку СПК НПП ЗВО України (доступність ПК НПП ЗВО України; демократизація СПК НПП ЗВО України; децентралізація / централізація управління СПК НПП ЗВО України; матеріально-технічне забезпечення СПК НПП ЗВО України; кадрово-педагогічне забезпечення СПК НПП ЗВО України); рівень розробленості теоретико-методологічних основ дослідження розвитку СПК НПП ЗВО України та управління нею в наукових, науково-прикладних, методичних доробках у контексті конкретних історичних умов останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття (фундаментальних досліджень (теорій, гіпотез, законів); окремих теорій прикладного характеру; локальних досліджень розвитку процесу; рівень наявних методичних рекомендацій, настанов щодо розвитку досліджуваного процесу); напрями дослідження розвитку СПК НПП ЗВО України (розвиток поняттєво-категорійного апарату; аналіз передумов розвитку відповідної системи; розробка періодизації досліджуваного процесу; визначення чинників і виявлення тенденцій розвитку СПК НПП ЗВО України у визначених хронологічних межах; аналіз теоретико-методологічних основ (закономірностей, принципів, функцій, моделей) розвитку управління СПК НПП ЗВО України у хронологічних межах; обґрунтування тенденцій розвитку досліджуваного процесу в контексті євроінтеграції); наукові доробки у напрямі розвитку СПК НПП ЗВО України останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття (статті у періодичних виданнях; монографії; автореферати та дисертації; навчальні підручники; навчальні посібники; навчально-методичні посібники; методичні посібники; бібліографічні посібники; словники та енциклопедії); інституційне забезпечення розвитку СПК НПП ЗВО України (ступінь розробленості нормативно-правових актів у сфері підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників у хронологічних межах; наявність закладів освіти або їх структурних підрозділів, що провадили освітню діяльність у сфері підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників у хронологічних межах; наявність наукових установ (наукових інститутів, центрів, відділень, лабораторій, шкіл), що провадили освітню діяльність у сфері підвищення кваліфікації НПП; наявність аспірантури та докторантури в хронологічних межах; наявність спеціалізованих учених рад із захисту дисертаційних робіт для присудження ступенів «кандидат наук» та «доктор наук» у хронологічних межах; проведення наукових конференцій, з'їздів, семінарів).

У другому розділі – **«Теоретико-методичні основи розвитку системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття»** – визначено політичні, соціально-економічні й організаційно-педагогічні передумови розвитку СПК НПП ЗВО України останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття; обґрунтовано періодизацію процесу розвитку СПК НПП ЗВО України у визначених хронологічних межах; виявлено тенденції і схарактеризовано особливості досліджуваного процесу за двома періодами.

До *політичних передумов* розвитку СПК НПП ЗВО України останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття віднесено: позитивні суттєві зміни в суспільно-політичному житті НПП у 50 – 60-ті роки ХХ століття (спостерігалася тенденція

реабілітації і повернення жертв репресій, зокрема й НПП); переродження культу особистості у тоталітаризм комуністичної партії, що пригальмовувала розвиток СПК НПП ЗВО України (процедура обрання науковців дійсними членами або членами-кореспондентами АН УРСР відбувалося під неухильним контролем КП УРСР. Загальна чисельність українських учених протягом 50–60-х років ХХ століття становила приблизно 10 % від загальної кількості науковців у СРСР).

До *соціально-економічних передумов, що позитивно впливали на розвиток СПК НПП ЗВО України або пригальмовували його*, віднесено: соціально-економічне ущільнення усіх верств населення загалом та НПП зокрема у післявоєнні часи (у ці роки НПП, мешкали в напівзруйнованих будинках, сімейних гуртожитках, бараках тощо; умови праці були дуже важкими, їм доводилось проводити аудиторні заняття у дві-три зміни, до того ж аудиторії не опалювалися і дуже часто зникало світло); поліпшення у 50–70-ті роки ХХ століття соціально-економічних умов життєдіяльності НПП ЗВО (завершення відновлення післявоєнних зруйнувань; надання позачергової творчої відпустки для написання або завершення власних наукових розвідок – терміном до 3 місяців для завершення кандидатської дисертації, до 6 місяців для завершення докторської дисертації із збереженням заробітної плати за місцем роботи, до 2 років НПП – кандидатам наук, які працювали за фундаментальними або науково-прикладними темами народногосподарського направлення та мали вагомі наукові досягнення у цій сфері. Політика партії цих часів була направлена на розвиток СПК НПП ЗВО за рахунок відтворення чисельності НПП. Так, 1950 року в наукових установах та ЗВО СРСР працювали 162,5 тис. осіб – із них 8,3 тис. осіб мали учений ступінь «доктор наук» і 45,5 – «кандидат наук». З 1956 року в наукових установах та ЗВО СРСР працювали 239,8 тис. НПП – із них 9,8 тис. осіб мали учений ступінь «доктор наук» і 85,7 тис. осіб – «кандидат наук». Така чисельність не забезпечувала в повному обсязі потреби ЗВО. Статистичні дані підтверджують, що лише одна третина від загальної кількості НПП мали вчений ступінь – це певною мірою гальмувало підвищення якості наукових досліджень і підготовки фахівців у закладах вищої освіти. У зв'язку з цим, особливої актуальності набула проблема підготовки та підвищення кваліфікації НПП у ЗВО, академічних установах та аспірантурах).

До *організаційно-педагогічних передумов* віднесено: розвиток аспірантури як організаційної структурної форми СПК НПП ЗВО України; розширення мережі наукових установ, розвиток української науки, що зосереджувалася на вирішенні фундаментальних проблем (із 1952 до 1965 року кількість наукових установ Української РСР зросла на 293. У досліджувані роки наукові доробки видатних українських учених були високо оцінені – присуджено Нобелівські премії: С. Кузнецю – у царині економіки, Р. Гоффману – у галузі хімії, І. Тамму – у галузі фізики 1958 року разом із І. Франком та П. Черенковим; Л. Ландау – у галузі фізики); удосконалення нормативно-правової бази щодо підвищення вимог до атестації НПП ЗВО у СПК України (у ці роки затверджено низку нормативних документів, вивчення яких показало, що першочерговим завданням, яке уряд надав керівництвам Президії Академії наук і ВАК при Міністерстві вищої і середньої спеціальної освіти СРСР, наукових установ, ЗВО було підвищення вимог до атестації НПП, зокрема через підвищення якості захищених дисертаційних робіт. При цьому, наголошувалося,

що написання дисертації має бути не самоціллю, а логічним завершенням наукових досліджень).

Поштовхом до прогресивного розвитку СПК НПП стало прийняття 1956 року Постанови ЦК КПРС і РМ СРСР «Щодо вдосконалення підготовки та атестації наукових і педагогічних кадрів», зміст якої передбачав: уведення норми обов'язкових публікацій результатів проведених досліджень у всесоюзних або республіканських спеціалізованих (відповідно до теми дослідження) виданнях; уведення відгуку провідної організації на кожну дисертаційну роботу, окрім відгуків офіційних опонентів. Посиленню вимог до атестації НПП ЗВО у СПК України сприяло створення 1974 року спеціалізованих рад, які формувалися з числа найбільш авторитетних науковців відповідної спеціальності; поява нових організаційних структурних форм у СПК НПП: інститут здобувачів наукових ступенів, прикомандирування докторантів, цільова аспірантура.

У розділі обґрунтовано два періоди розвитку СПК НПП ЗВО України останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття. В основу періодизації покладено методологічні підходи, критерії та показники аналізу досліджуваного феномену.

Об'єктом історико-педагогічної періодизації виступила СПК НПП ЗВО України останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття, що зумовило загальне вивчення досліджуваного процесу у визначених хронологічних межах та більш докладне – за періодами та етапами. Розроблено методику побудови періодизації розвитку СПК НПП ЗВО України останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття (табл. 2).

Таблиця 2

Методика побудови періодизації розвитку СПК НПП ЗВО України останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття

№ з/п	Характеристика етапів
1	2
Перший крок	Визначення об'єкта, суб'єкта періодизації; обґрунтування верхньої і нижньої меж дослідження (1974 – 2014 роки); виявлення особливостей та тенденцій розвитку СПК НПП ЗВО України останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття.
Другий крок	Визначення методологічних підходів та теоретико-методологічних засад аналізу розвитку та управління СПК НПП ЗВО України останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття, що комплексно здійснено в розділах 1 та 3.
Третій крок	Формування джерельної бази для проведення періодизації на основі класифікації та систематизації теоретичних і статистичних даних, методів вибіркового та основного масиву джерельної бази.
Четвертий крок	На підставі визначення об'єкта періодизації здійснено формування поняттєво-категорійного апарату дослідження («науковий працівник», «педагогічний працівник», «науково-педагогічний працівник», «професіоналізм», «кваліфікація», «підвищення кваліфікації») та запропоноване авторське визначення поняття «система підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти» та «розвиток системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти».
П'ятий крок	Обґрунтування критеріїв аналізу й оцінки розвитку СПК НПП ЗВО України останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття.
Шостий крок	Збір та аналіз бекграунду, що дозволив знайти необхідні відомості щодо подій, історичних фактів (визначення чинників), наукових праць досліджуваного періоду та етапів тощо.
Сьомий крок	Систематизація, порівняння та узагальнення бекграунду за визначеними хронологічними межами, що сприяло виявленню особливостей та тенденцій досліджуваного процесу, атрибуції виокремлених періодів та етапів.

Атрибуцією періодизації вважаємо спрямованість наукових та науково-дослідних робіт, публікацій періодичних видань, тематики конференцій, наукових і науково-методичних семінарів із проблем розвитку СПК НПП ЗВО України. Це дало змогу виокремити і назвати певні періоди та етапи:

- перший період (1974 – 1990 роки) – динамічне зростання наукового, науково-технічного, науково-педагогічного потенціалу України;
- другий період (1991 – 2014 роки) – відродження національної СПК НПП ЗВО;
 - перший етап другого періоду (1991 – 1999 роки) – етап формування державної СПК НПП ЗВО;
 - другий етап другого періоду (2000 – 2014 роки) – етап розвитку, інтернаціоналізації та євроінтеграції СПК НПП ЗВО України.

Для вичерпного аналізу досліджуваного явища виокремлено політичні, соціально-економічні та організаційно-педагогічні чинники, що впливали на розвиток СПК НПП ЗВО України за визначеними періодами.

Виявлено тенденції і проаналізовано особливості розвитку СПК НПП ЗВО України, що характеризували цей процес на відповідних історичних періодах.

До *політичних чинників* розвитку СПК НПП ЗВО України першого періоду віднесено:

- *політичну монополію КПРС у системі управління ПК НПП ЗВО України* (управління розвитком СПК НПП ЗВО України в даний період було авторитарним (аналіз нормативно-правових документів, затверджених упродовж 70 – 80-х років ХХ століття, засвідчив, що в кожному з них наголошувалося на неухильному виконанні головного завдання – організувати роботу СПК НПП ЗВО з урахуванням ідейного багатства та всеперемагаючої сили ЦК КПРС));

- *політична криза в суспільно-економічному житті СРСР (на початку 80-х років ХХ століття)* (неспроможність забюрократизованої державної влади своєчасно реагувати на виклики сьогодення, що призвело до виробництва неконкурентоспроможної продукції на світових ринках, відсутність матеріальної та моральної умотивованості НПП у проведенні наукових, прикладних досліджень, розробці методичних робіт тощо);

- *«перебудова» всіх сфер життєдіяльності суспільства, зокрема освітньої сфери, за часів правління М. Горбачова* (вирішення тогочасних проблем для нового керівництва СРСР стало першочерговим завданням. 1987 року набрала чинності Постанова ЦК КПРС і РМ СРСР «Основні напрямки перебудови вищої і середньої спеціальної освіти в країні», у якій визначалися першочергові завдання реформування: розвиток університетської науки, налагодження тісної співпраці виробництва, науки та вищої освіти, покращення якісного складу НПП тощо);

- *проголошення незалежності України* (16 липня 1990 року – прийнята Декларація про державний суверенітет України, у якій наголошувалося на самостійності української держави щодо вирішення проблем науки, освіти, культури тощо. 24 серпня 1991 року Верховна Рада затвердила «Акт проголошення незалежності України», згідно з яким на геополітичній карті світу постала нова самостійна та незалежна держава – Україна);

- *стабільне зовнішньополітичне становище України (СРСР), що підтверджувалося підписанням у визначений період угод між: СРСР та Францією, США, ФРН тощо, у яких сформульовані основні принципи сучасної міжнародної політики та акцентовано увагу на ПК НПП шляхом упровадження академічної мобільності НПП, закордонного стажування тощо).*

До соціально-економічних чинників віднесено:

- *відкриття поряд з існуючими ЗВО нових ЗВО та збільшення кількості НПП у них (1970 року на території України функціонувало 138 ЗВО, 1980 року – 147, 1988 року – 146 відповідно. Чисельність НПП ЗВО, які працювали на повну ставку, у ці роки, становила: 1980 року – 60,3 тис., 1989 року – 63,5 тис., із них (у % від загальної чисельності НПП) докторів наук: 1980 року – 4 тис., 1989 року – 5,2 тис.; кандидатів наук: 1980 року – 45,3 тис., 1989 року – 52,4 тис.);*

- *посилення мотивації НПП ЗВО до підвищення власної кваліфікації (відповідно до Постанов ЦК КПРС, РМ СРСР та Всесоюзної центральної ради професійних спілок – підвищено посадові оклади та ставки заробітної плати НПП (наприклад, місячний посадовий оклад завідувача кафедри, доктора наук, професора зі стажем до 5 років становив 425 карбованців, від 5 до 10 років – 450 – 500 карбованців, від 10 до 15 років – 500 – 550 карбованців, понад 15 років – 550 – 600 карбованців; викладач, кандидат наук – до 5 років – 200 карбованців, від 5 до 10 років – 200 – 230 карбованців, понад 15 років – 260–290 карбованців тощо); уведено у ЗВО України (СРСР) преміювання НПП (до 2 % фонду заробітної плати НПП, але розмір премії не мав перевищувати 0,4 посадового окладу); стипендії аспірантам були підвищені до 85 карбованців, а аспіранти, які вступили до аспірантури з виробництва, отримували 100 крб. стипендії; їм надавалися творчі відпустки).*

До організаційно-педагогічних чинників віднесено:

- *інституційне оформлення нормативно-правової бази СПК НПП ЗВО України (Закон УСРС «Про народну освіту» 1974 року – став визначальним документом реформування вітчизняної системи освіти загалом і СПК НПП ЗВО України зокрема. У ньому були задекларовані професійні права й обов'язки НПП та ПП; визначені основні організаційні структурні форми СПК тощо. Упродовж 1975 – 1990 років було затверджено понад 30 нормативно-правових документів, що по-новому регулювали та регламентували діяльність СПК НПП ЗВО України (СРСР) за різними напрямками (організація аспірантури, порядок присудження вчених ступенів) у досліджуваному періоді);*

- *відкриття нових організаційних структурних форм СПК НПП України (поряд із аспірантурою ЗВО створювали ІПК та ФПК для НПП. Протягом 1976 – 1980 років у країні було створено 9 ІПК і 120 ФПК, в УСРС – 14 таких ІПК і ФПК діяли при університетах та великих технічних ЗВО);*

- *упровадження заходів щодо посилення контролю якості ПК НПП (1975 року ВАК при Міністерстві вищої і середньої спеціальної освіти СРСР була перетворена на ВАК при РМ СРСР, ставши, таким чином, єдиним загальносоюзним органом контролю якості наукових доробків та управління атестацією. Реформування в галузі організації захисту кандидатських і докторських дисертацій призвело до того, що значно звузилося коло ЗВО та наукових установ, які мали*

право на прийом до захисту дисертацій НПП. Через це знизилися можливості захисту дисертацій аспірантами).

Схарактеризовано особливості організації та змісту діяльності СПК НПП ЗВО України (СРСР) першого періоду в:

- *організаційному плані* – створення нових організаційних структурних форм СПК НПП ЗВО України (аспірантура (із відривом і без відриву від виробництва, цільова, річна), докторантура, ПК, ФПК);
- *концептуальному плані* – процес ПК НПП ЗВО України (СРСР) відбувався на основі стандартизації навчальних планів усіх ЗВО та узгодженості їх змісту з КПРС із урахуванням марксистсько-ленінської ідеології, діяльнісного та практико-орієнтованого підходів і принципів науковості, єдності теорії і практики, неперервності тощо; найбільш поширеними формами ПК НПП ЗВО були: курси (вступні, короткострокові та довгострокові (із відривом і без відриву від виробництва), стажування, конференції, консультації, круглі столи, лекційні, семінарські, практичні та лабораторні заняття з використанням аудіовізуальних технічних засобів (відеокамер, магнітофонів, відеозаписів); навчальна програма курсів ПК НПП ЗВО у СПК України мала інваріативний характер; активно застосовували традиційні словесні (розповідь, бесіда, дискусія, консультація) та наочні (метод проєктів) методи ПК НПП ЗВО.

Установлено напрями розвитку СПК НПП ЗВО України в: *інституціональному плані* – розвиток єдиної СПК НПП ЗВО України (СРСР); *концептуальному плані* – спрямування освітньої політики на вдосконалення управління атестацією НПП; *нормативно-правовому плані* – розвиток нормативно-правової бази СПК НПП ЗВО України (СРСР).

До *політичних чинників* розвитку СПК НПП ЗВО України першого етапу другого періоду віднесено:

- *становлення нової суверенної держави та подолання відгуків ідеологізації суспільства* (у 90-х роках ХХ століття Україну охопила освітня криза, що безпосередньо відбивалася на моральному й емоційному стані НПП: велика заборгованість заробітної плати, міграція НПП, зниження престижу вищої освіти та мотивації до підвищення кваліфікації НПП, значне погіршення матеріально-технічного забезпечення діяльності ЗВО. У зв'язку з цим уряд почав проводити зміни в політиці у сфері освіти загалом і СПК НПП ЗВО України зокрема. Основоположним документом, що вирішив долю України, була Постанова ВР УРСР, підписана першим президентом України Л. Кравчуком, у якій затверджувалося: Україна – незалежна демократична держава (від 24 серпня 1991 року). Постанова про проголошення незалежності України стала стимулом для пошуку нових підходів до організації СПК НПП ЗВО. Перед суспільством відкривалися нові горизонти, змінився стиль керівництва, простежувалася демократизація управлінських процесів як у країні, так і в системі освіти, зокрема СПК НПП ЗВО);

- *реформування системи управління СПК НПП ЗВО* (у основоположних нормативних документах початку 90-х років ХХ століття, зокрема в Законі України «Про освіту» та Державній національній програмі «Освіта» («Україна ХХІ століття»), було прописано умови переходу від традиційної до нової моделі

управління освітою за участю громадянського суспільства та визначено необхідність поєднання державного управління і громадського самоврядування в системі освіти. У програмі «Освіта» окремим розділом виокремлено післядипломну освіту (післядипломна підготовка, аспірантура, докторантура, підвищення кваліфікації, перепідготовка кадрів), яка покликана організувати управління СПК щодо забезпечення розвитку наявних професійних компетентностей, зокрема й здобуття наукового ступеня чи вченого звання, набуття нових компетенцій тощо. У програмі зазначено, що до функцій управління СПК НПП ЗВО віднесено: контроль за забезпеченням інтересів НПП, сприяння їх професійному й особистісному розвитку, матеріальному й соціальному захисту; проведення оптимізації мережі закладів вищої освіти, що здійснюють підвищення кваліфікації і перепідготовку НПП; контроль за формуванням і розвитком національної СПК НПП ЗВО і надання управлінських повноважень ЗВО щодо провідної ролі у системі післядипломної освіти);

- *стабільне зовнішньополітичне становище України* (протягом 1991 – 1999 років укладено низку угод про співробітництво в галузі культури, науки й освіти між Урядом України й Урядами Грецької Республіки, США, Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії, ФРН та інших країн).

До соціально-економічних чинників віднесено:

- *нестабільне фінансове становище України* (скорочення бюджетного фінансування та проблема відносно тривалої затримки заробітної плати НПП ЗВО призвели до неможливості брати участь у наукових конференціях, симпозіумах, їздити у відрядження і розширювати обсяг новітньої науково-технічної літератури, що своєю чергою вплинуло на суттєве зменшення штатної кількості професорсько-викладацького складу);

- *зниження мотивації НПП ЗВО до підвищення власної кваліфікації* (через фінансову нестабільність керівництво держави не було в змозі організувати та фінансово забезпечити НПП необхідною матеріально-технічною базою для здійснення досліджень та ПК, поліпшити їх умови проживання, а також сприяти підвищенню заробітної плати, тому простежувалася у 90-х роках ХХ століття міграція НПП із України. Так, тільки за 1996 рік державу покинуло 270 НПП (83 докторів та 187 кандидатів наук (рис.1))).

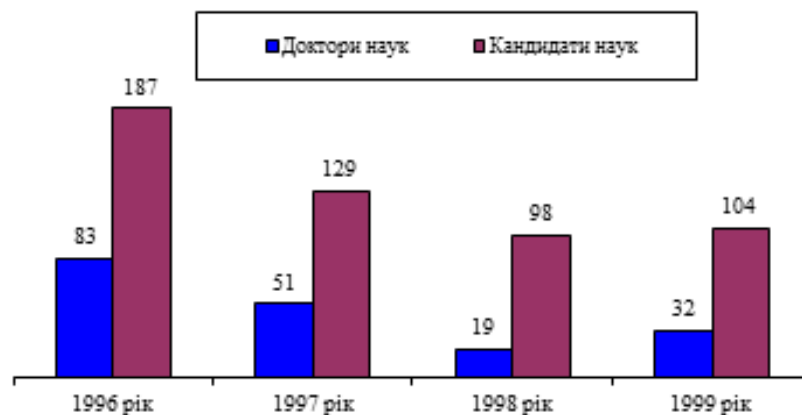

Рис. 1 Кількість НПП, які мігрували за кордон за 1996 – 1999 роки.

До *організаційно-педагогічних чинників* віднесено:

- *інституційне оформлення нормативно-правової бази СПК НПП ЗВО України* (упродовж 1991 – 1999 років прийнято низку системоутворювальних законів, постанов, наказів щодо ПК НПП ЗВО та управління даним процесом. 1991 рік – Закони України «Про освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність» та інших нормативно-правових документів, спрямованих на упорядкування діяльності і відносин у науково-технічній сфері, атестації НПП, присудження їм наукових ступенів і присвоєння вчених звань. Визначальним нормативним документом стало «Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів» (1999 рік), що регламентувало діяльність у галузі ПК НПП для всіх ЗВО і наукових установ України незалежно від їх підпорядкованості та форми власності);

- *розвиток аспірантури і докторантури як організаційних структурних форм СПК НПП ЗВО України* (у 90-ті роки ХХ століття в Україні простежувалася динаміка збільшення кількості аспірантів і докторантів – із 13598 осіб 1991 року до 23295 осіб 2000 року, а також освітніх установ, що здійснювали підготовку аспірантів – із 312 1991 року до 418 2000 року. 47 % докторантур від загальної кількості було відкрито у ЗВО, 72 % докторантів навчалися у вищій школі. Нові аспірантури і докторантури відкривалися передусім із спеціальностей, які користувалися попитом, а саме з економічних, юридичних, політичних і соціологічних наук);

- *створення нових державних органів виконавчої влади, що забезпечували вдосконалення змісту СПК НПП ЗВО України* (у грудні 1991 року за Указом Президента замість Міністерств народної освіти, вищої і середньої спеціальної освіти та Державного комітету з професійної освіти було створено Міністерство освіти, що здійснювало державний контроль за системою освіти загалом і СПК НПП зокрема. 25 лютого 1992 року – утворено ВАК України, що займалася атестацією НПП та здійснювала контроль за роботою спеціалізованих учених рад (9 грудня 2010 року ВАК було ліквідовано, переклавши її функції на Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України).

Схарактеризовано особливості організації та змісту діяльності СПК НПП ЗВО України першого етапу (1991 – 1999 роки) в: *організаційному плані* – реформування СПК НПП ЗВО України та системи управління СПК НПП ЗВО, збільшення кількості організаційних структурних форм СПК НПП ЗВО України (аспірантура, докторантура, центри ПК); *концептуальному плані* – процес ПК НПП ЗВО України відбувався на основі діяльнісного та практико-орієнтованого підходів і принципів науковості, єдності теорії і практики, неперервності тощо; найбільш поширеними формами ПК НПП ЗВО були: курси (вступні, короткострокові та довгострокові (із відривом і без відриву від виробництва), стажування, конференції, консультації, круглі столи, лекційні, семінарські, практичні та лабораторні заняття із використанням аудіовізуальних і комп'ютерних засобів; навчальна програма курсів ПК НПП ЗВО у СПК України мала інваріативний характер; активно застосовували традиційні словесні (розповідь, бесіда, дискусія, консультація) та наочні (метод проєктів) методи ПК НПП ЗВО.

Установлено напрями розвитку СПК НПП ЗВО України в: *інституціональному плані* – створення єдиної національної СПК НПП ЗВО України; *концептуальному плані* – спрямування освітньої політики уряду України на пошук шляхів результативної інституціоналізації СПК НПП ЗВО; *нормативно-правовому* – формування нормативно-правової бази СПК НПП ЗВО незалежної України.

До *політичних чинників* розвитку СПК НПП ЗВО України другого етапу другого періоду віднесено:

- *незбалансована політика України* (Л. Кучма, перебуваючи на посаді Президента України (1994 – 2005 роки), побудував систему управління, що забезпечувала повний контроль над політичним, економічним і освітнім життям у державі. За останні 13 років українська нація стала ще більш знедоленою. У зв'язку з цим, восени 2004 року український народ уперше вчинив великий вплив на політичну свідомість світового суспільства, зібравшись на майдані Незалежності. За результатами «Помаранчевої революції», функції управління СПК НПП ЗВО мали отримати більшу автономію щодо прийняття самостійних рішень, організації направлення НПП за кордон для ПК, удосконалення механізмів фінансування післядипломної освіти. Однак після зміни влади тільки змінилася система фінансування, збільшилися виплати за вчені звання);

- *розвиток системи управління СПК НПП ЗВО України* (у Національній доктрині розвитку освіти України (2002 р.) визначено стратегічні напрями розвитку освітньої галузі першої чверті XXI століття, одним із яких визначено управління СПК НПП ЗВО – необхідність його здійснення, урахуваючи світові та європейські тенденції розвитку освіти, а також соціальні, політичні, економічні, технологічні зміни, що відбуваються в суспільстві (VIII підрозділ). Необхідність модернізації управління освітою передбачала оптимізацію державних управлінських структур; децентралізацію управління; перехід до програмно-цільового управління; розробку новітніх систем моніторингу ефективності управлінських рішень на всіх рівнях влади щодо якості надання освітніх послуг тощо (пункт 23). Основними завданнями «Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013 р.), що стосувалися управління розвитком СПК НПП ЗВО України, були: осучаснення нормативно-правової бази діяльності СПК; розробка стандартів післядипломної педагогічної освіти відповідно до світових та європейських вимог; забезпечення випереджувального характеру ПК педагогічних, науково-педагогічних і керівних кадрів відповідно до потреб реформування системи освіти і викликів сучасності тощо);

- *стабільне зовнішньополітичне становище України* (протягом 2000 – 2014 років Україна продовжувала укладати низку двосторонніх угод про співробітництво у галузі освіти і науки, серед яких із Чеською, Італійською, Литовською Республіками тощо).

До *соціально-економічних чинників* віднесено:

- *відносно стабільне економічне становище України* (уперше за останні роки випереджаючими темпами підвищувалася реальна заробітна плата (на 19,3 %). Це сприяло поліпшенню структури доходів населення, збільшенню (до 43 %) частки оплати праці в структурі ВВП. Протягом року на 46,5 % зріс середній рівень пенсій. На 43,9 % скоротилася заборгованість із заробітної плати. Повністю погашено

заборгованість з виплат пенсій. Отже, рівень економіки в ці роки покращився, знизився відсоток безробіття, матеріальне становище українського суспільства, зокрема НПП, стало більш достатнім, спостерігалася їх соціальна захищеність);

- *підвищення мотивації НПП ЗВО до вдосконалення власної кваліфікації* (уперше було організовано роботу щодо виконання у повному обсязі змісту статті 57 Закону України «Про освіту». Однак у ці роки також простежувалася міграція НПП (рис. 2), проте порівняно із 90-ми роками ХХ століття, була незначною. У зв'язку з цим, уряд надавав надбавку за вчені звання та учені ступені. Фінансування витрат, пов'язаних із стажуванням, проводилось за рахунок бюджетних коштів, а також грантів та інших джерел. Стажування наукових і науково-педагогічних працівників здійснювалося із відривом від основного місця роботи. Наукові і науково-педагогічні працівники, направлені на стажування, мали право на гарантії та компенсації, що передбачені законодавством. Ці заходи безумовно сприяли мотивації для підвищення кваліфікації НПП ЗВО та розвитку СПК НПП).

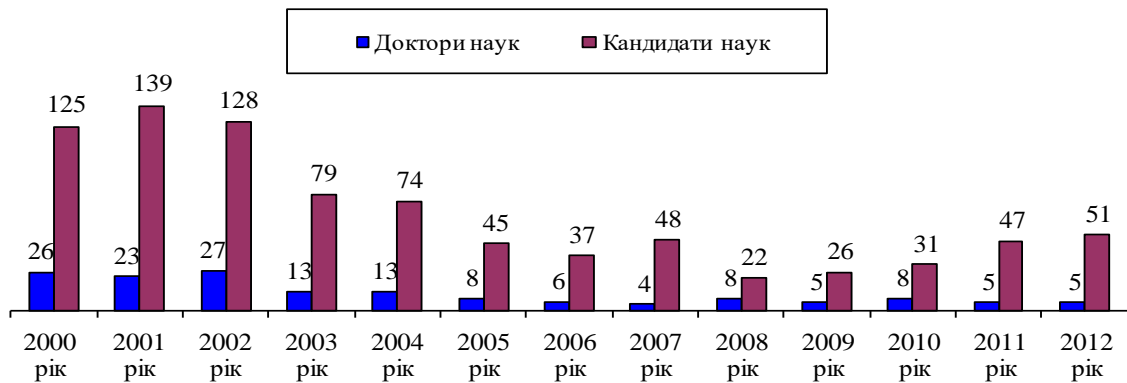

Рис. 2 Кількість НПП, які мігрували за кордон за 2000 – 2012 роки

До організаційно-педагогічних чинників віднесено:

- *розвиток нормативно-правової бази СПК НПП ЗВО України* (протягом 2000–2014 років було прийнято низку системоутворювальних законів, постанов, наказів щодо ПК НПП ЗВО та управління цим процесом. 2002 року – Закон України «Про вищу освіту» (який став визначальним документом реформування вітчизняної системи вищої освіти загалом і СПК НПП ЗВО України зокрема; у ньому було задекларовано професійні права й обов'язки НПП та ПП; визначені основні організаційні структурні форми СПК тощо), Національна доктрина розвитку освіти України);

- *розвиток аспірантури і докторантури як основних організаційних структурних форм СПК НПП ЗВО України* (чисельність аспірантур зросла з 194 ЗВО 2000 року до 225 ЗВО 2014 року, з 224 наукових установ 2000 року до 257 наукових установ 2014 року. Чисельність докторантур зросла з 114 ЗВО 2000 року до 162 ЗВО 2014 року, з 95 наукових установ 2000 року до 102 наукових установ

2014 року. Також із кожним роком кількість здобувачів наукових ступенів постійно збільшувалася);

- *розвиток СПК НПП ЗВО України у європейському освітянському просторі* (підписання Україною Болонської декларації передбачило суттєві зміни в системі вищої освіти (реалізація компетентнісного підходу в СПК НПП ЗВО України, запровадження кредитно-модульної системи), які частково забезпечили мобільність НПП, академічне та професійне визнання освіти в європейському просторі).

Схарактеризовано особливості організації та змісту діяльності СПК НПП ЗВО України другого етапу (2000–2014 роки) в:

- *організаційному плані* – інтенсивний розвиток організаційних структурних форм СПК НПП ЗВО України;

- *концептуальному плані* – процес ПК НПП ЗВО України відбувався на основі ідей компетентнісного, діяльнісного, практико та особистісно зорієнтованого підходів, принципах автономії, академічної свободи, науковості, єдності теорії і практики, індивідуалізації навчання, неперервності тощо;

- *змістовному плані* – інтенсивна розробка та практична реалізація сучасних моделей ПК НПП ЗВО (дистанційні та модульні курси ПК, стажування; використання форм ПК НПП ЗВО (майстер-класи із використанням ІКТ, дискусійні форуми, симпозіуми, дистанційні конференції, семінари, тренінги, вебінари тощо); навчальна програма курсів ПК НПП ЗВО у СПК України мала варіативний характер; застосовували активні («Аналіз проблемних ситуацій», «Мозковий штурм», «Займи позицію», «Case-study», коучинг, ділові ігри), словесні (розповідь, бесіда, дискусія, консультація) і наочні (метод проєктів, вебквести) методи та засоби (комп'ютери, web-камери, диктофони, інтерактивні дошки тощо) ПК НПП ЗВО.

Установлено напрями розвитку СПК НПП ЗВО України в:

- *інституціональному плані* – розвиток національної СПК НПП ЗВО України та збільшення кількості організаційних структурних форм у СПК НПП ЗВО; розвиток системи управління СПК НПП ЗВО України шляхом її часткової демократизації;

- *концептуальному плані* – спрямування освітньої політики уряду України на розробку стратегії інноваційного розвитку СПК НПП ЗВО України через осучаснення організації і змісту процесу ПК НПП;

- *нормативно-правовому плані* – розвиток нормативно-правової бази СПК НПП ЗВО України та підписання угоди щодо приєднання України до Болонського процесу, що було зумовлено необхідністю регулювання системи вищої освіти та СПК НПП ЗВО.

У третьому розділі – **«Теоретико-методологічні основи розвитку управління системою підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття»** – обґрунтовано методологічні підходи до аналізу розвитку управління СПК НПП ЗВО України досліджуваного періоду; проаналізовано теоретико-методологічні основи (закономірності, принципи, функції та моделі) розвитку управління СПК НПП ЗВО України останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття.

На основі вивчення науково-педагогічної літератури обґрунтовано методологічні підходи до аналізу розвитку управління СПК НПП ЗВО України останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття: системний – дав змогу вивчити системні властивості процесу управління СПК НПП ЗВО України в хронологічних межах, а саме: взаємодію суб'єктів і об'єктів управління досліджуваною системою всіх рівнів, закономірності, принципи та функції, складові системи управління СПК НПП ЗВО; структуру та ієрархічні зв'язки між складовими системи; взаємозв'язок системи із зовнішнім середовищем й іншими системами вищого або нижчого рівнів; синергетичний – передбачав аналіз теоретико-методологічних основ розвитку управління СПК НПП ЗВО України в хронологічних межах як відкритої неоднозначної нелінійної системи, здатної до розвитку (саморозвитку) й організації (самоорганізації) під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників; стратегічний – дозволив проаналізувати наявність: стратегічного планування (визначення цілей відповідно до стратегічної мети та пріоритетів держави, ЗВО та НПП; моніторингу управління досліджуваною системою; управлінських рішень (наказів, розпоряджень, інформативних листів тощо) та планів і програм дій із урахуванням оцінювання стратегічних переваг та можливих ускладнень; організаційних змін; стратегічного контролю (здійснення контролю за виконанням розробленої програми заходів задля досягнення стратегічної мети); маркетинговий – дозволив схарактеризувати його як комплексну систему, прослідкувати взаємозв'язок управління даною системою із запитами ринку освітніх послуг; ситуаційний – направлений на аналіз як позитивних, так і негативних ситуацій, які впливали на закономірності, принципи, функції та моделі управління СПК НПП ЗВО України досліджуваного періоду.

З'ясовано, що період із середини 70-х років до початку 90-х років ХХ століття пов'язаний із правлінням Генеральних секретарів ЦК КПРС Л. Брежнєва (1964 – 1982 р.), Ю. Андропова (1982 – 1984 р.), К. Черненко (1984 – 1985 р.). Під час їх керівництва у державному правлінні ще більше посилилась роль партапарату. Управління СПК НПП ЗВО України було централізованим і спрямовувалося партійними настановами та визначеними з орієнтацією на них завданнями, сформульованими ЦК КПРС.

У 1991 – 1999 роках управління СПК НПП ЗВО України носило демократичний, державотворчий характер, адже поєднувало в собі децентралізацію управління в областях, містах, районах із центральною координацією Міністерства освіти та науки України щодо вимог та потреб регіону в підготовці висококваліфікованих та компетентних фахівців. 1991 рік – прийнято Закон України «Про освіту», де було прописано умови переходу від традиційної до нової моделі управління освітою за участі громадянського суспільства. 1993 рік – затверджена Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття»), у якій зазначалося про необхідність реформування СПК НПП ЗВО України та зміни управлінських орієнтирів щодо ПК НПП. Серед основних завдань було визнано: необхідність переходу від державного до державно-громадського управління, чіткий розподіл функцій між органами управління усіх рівнів у галузі освіти. Важливим у цій програмі є виокремлення управління СПК НПП ЗВО, до функцій якого належав контроль за забезпеченням інтересів НПП, сприяння їх професійному

й особистісному розвитку, матеріальному й соціальному захисту. Шляхи реформування СПК НПП ЗВО України, з управлінської точки зору, були наступні: розробка науково-практичної методики з'ясування загальнодержавних, регіональних та місцевих потреб у наукових і науково-педагогічних працівниках та необхідності їх перепідготовки у СПК; державний контроль за проведенням акредитації закладів вищої та післядипломної освіти, створення умов для відкриття нових організаційних структурних форм СПК при ЗВО (зокрема аспірантури та докторантури з актуальних напрямів і спеціальностей); раціоналізація термінів та періодичності навчання в СПК; використання можливостей ЗВО, заснованих на недержавній формі власності. Однак реалізація цієї програми відбулася не в повному обсязі: лише частково була проведена децентралізація системи управління освітою; не розроблено процедур суспільного контролю звітності державних органів управління освітою, не визначено протоколу участі громадськості у вирішенні освітянських проблем та прийнятті відповідних рішень, що було передбачено при переході до державно-громадської системи управління освітою; незадовільні темпи зростання кількості нових приватних ЗВО і як наслідок – відсутність конкуренції державним ЗВО).

Упродовж 2000 – 2014 років управління СПК НПП ЗВО України стало децентралізованим, однак також спрямовувалося настановами та визначеними з орієнтацією на них завданнями; спостерігалось збільшення захищених дисертацій, опублікованих посібників, статей порівняно з першим періодом. Тематика досліджень спрямовувалася на вивчення управління освітою (від дошкільної до післядипломної), закладами освіти (ЗДО, ЗЗСО, ЗВО), інноваційним розвитком ЗВО, освітнім процесом, управління СПК педагогічних і керівних кадрів. На початку 2000-х років розпочали роботу наукові школи (Є. Хрикова «Наукова школа з проблем управління закладами освіти», Г. Єльнікової «Школа адаптивного управління соціально-педагогічними системами», В. Олійника «Становлення, функціонування та розвиток системи післядипломної педагогічної освіти України», Т. Сорочан «Професійний розвиток фахівців у формальній, неформальній, інформальній післядипломній освіті в умовах цифровізації суспільства. Управління педагогічними системами підвищення кваліфікації фахівців», Н. Клокар «Управління професійним розвитком керівних кадрів галузі освіти», О. Бондарчук «Психологічні засади вдосконалення управління освітніми організаціями»).

Проаналізовано теоретико-методологічні основи (закономірності, принципи, функції та моделі) розвитку управління СПК НПП ЗВО України першого періоду (1974 – 1990 роки).

До закономірностей управління СПК НПП ЗВО України першого періоду віднесено: чим вищий рівень доцільності управління, тим ефективніший результат (Ю. Конаржевський), чим вищий рівень доцільності управлінської діяльності, тим вищі результати діяльності закладу освіти (Б. Коротяев), висока ефективність управління й розвитку суб'єктів освітнього процесу досягається, якщо суб'єкти управління спираються на систему постійно повторюваних замкнутих циклів (А. Орлов), чим вищий рівень неперервності управлінського впливу, тим вагоміша ефективність результатів (Ю. Конаржевський), чим повніше забезпечує керівник установи взаємодію закладу, сім'ї, громадськості, тим ефективніше керівництво

(Б. Коротяєв), чим вищий рівень фахової компетентності керівників ЗВО, тим ефективніше управління (А. Орлов), чим ефективніша система прямих та зворотних зв'язків в управлінні, тим вищі результати управління закладом (Б. Коротяєв).

До принципів управління СПК НПП ЗВО України першого періоду віднесено принципи: централізації, ідеологізації, контролю. До функцій управління СПК НПП ЗВО України 1974 – 1990 років віднесено: планування, організація, контроль, регулювання управлінською діяльністю, координаційна та цільова.

На основі вивчення науково-педагогічної літератури проаналізовано моделі управління СПК НПП ЗВО України першого періоду, які впроваджувалися в дану систему та спиралися на досягнення науки й техніки; індивідуальні можливості, потреби та знання кожного НПП тощо. Однак у запропонованих науковцями моделях зустрічалися певні аспекти ідеологізації та популяризації могутності СРСР.

Проаналізовано теоретико-методологічні основи (закономірності, принципи, функції та моделі) розвитку управління СПК НПП ЗВО України другого періоду (1991 – 2014 роки).

До закономірностей управління СПК НПП ЗВО України другого періоду віднесено: забезпечення єдності й цілісності всіх груп умов, що необхідні для реалізації мети закладу освіти (Є. Хриков), управління ефективно, якщо здійснюється на підставі, перш за все, компетентнісного, системно-діяльнісного, особистісно зорієнтованого, проблемно-орієнтованого, програмно-цільового та інтерактивного підходів (Л. Петриченко), чим вищий рівень навчального, наукового та економічного потенціалу ЗВО, тим ефективніше реалізується процес УІР педагогічного ЗВО (А. Харківська), чим прозоріше процес вирішення питань на загальних зборах трудового колективу, тим ефективніше здійснюється досягнення загальної мети УІР педагогічного ЗВО (А. Харківська), управління якістю освіти у педагогічному ЗВО ефективно, якщо запроваджено систему постійно діючого моніторингу якості освіти у закладі (Л. Петриченко), чим ґрунтовніше здійснюється пошук, вивчення та впровадження ППД, інноваційних технологій, методик управління педагогічними ЗВО, застосовуваних у різних країнах, тим ефективніше УІР педагогічного ЗВО (А. Харківська).

До принципів управління СПК НПП ЗВО України 1991 – 2014 років віднесено принципи: децентралізації; прогностичності; координації; моніторингу досягнень у процесі управління СПК НПП ЗВО (перший етап), демократизації освіти; заохочення різних поглядів НПП і консенсус; стимулювання до підвищення кваліфікації НПП; соціальної детермінації, гуманізації, наступності і перспективності, співпраці, пріоритетного управління, забезпечення високої якості освітніх послуг, регулярного зворотного зв'язку, постійного розвитку, послідовності, євроінтеграції (другий етап).

До функцій управління СПК НПП ЗВО України другого періоду віднесено: організаційна, планувальна, контроль, керівництво (перший етап); планування або моделювання, організаційна, інформаційна або аналітична, мотивація та контроль (другий етап).

На основі вивчення науково-педагогічної літератури проаналізовано моделі управління СПК НПП ЗВО України другого періоду (1991 – 2014 роки),

які впроваджувалися в дану систему, мали державно-громадський характер та орієнтувалися на задоволення потреб стейкхолдерів, урахували вплив зовнішніх і внутрішніх чинників, сприяли розвитку творчого потенціалу НПП у СПК та самоосвітньої діяльності, були направлені на реалізацію інноваційних технологій, форм, методів, засобів управління СПК НПП ЗВО, проведення моніторингу ефективності СПК та враховували направленість освіти в європейський освітній простір.

У четвертому розділі – **«Актуалізація історичного досвіду розвитку системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України в останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття»** – схарактеризовано особливості використання педагогічно й управлінсько цінних ідей розвитку СПК НПП ЗВО провідних країн світу та виявлено сучасні тенденції розвитку СПК НПП ЗВО України в контексті євроінтеграції; здійснено актуалізацію історичного досвіду досліджуваного процесу у розвиток сучасної СПК НПП ЗВО України.

Схарактеризовано особливості використання педагогічних й управлінських цінних ідей та досвіду минулих років СПК НПП ЗВО провідних країн світу у розвиток СПК НПП ЗВО України. Установлено, що Україні необхідно в найближчій перспективі сконцентрувати увагу на модернізації СПК НПП ЗВО відповідно до завдань інтеграції в європейський і світовий освітній простір. У якості рекомендацій щодо застосування прогресивного міжнародного досвіду в Україні запропоновано: створення мережі центрів ПК НПП ЗВО із координуючим центром в одному з провідних ЗВО України; створення послідовної СПК, починаючи від підвищення кваліфікації викладачів-початківців і закінчуючи більш досвідченими НПП ЗВО; організація ПК НПП-сумісників; наявність консультантів (експертів, менторів) у СПК НПП ЗВО; розвиток партнерства ЗВО із державою, ЗВО-партнерами, стейкхолдерами з питань ПК НПП ЗВО; упровадження в СПК ідеї корпоративного освіти та мережевого підходу; систематичне управління СПК НПП ЗВО; створення дисертаційних рад, у кількості не більше п'яти осіб, виключно з числа вчених із наукової спеціальності дисертації, що захищається, а в разі необхідності, із запрошенням зарубіжних НПП; створення змішаних навчальних груп, до яких входять НПП різного профілю; використання різноманітних форм (модераторство, педагогічне проєктування, блочно-модульне навчання, стипендії для вивчення кращого педагогічного досвіду, програми вивчення міжнародного досвіду, програми творчих відпусток, майстерні), методів (проблемних методів («Навчання дією», «Спостереження за роботою колег», «Снігова куля», «Шість капелюхів мислення»), методів латерального мислення («Альтернативи», «Віяло концепцій», «Фокусування», «Виклик», «Випадковий стимул», «Провокація і рух», «Збір ідей», «Обробка ідей»), «ДАТТ», статистичних методів TSED і TSEIC, менторинг, наставництво тощо) і засобів (ігрові та цифрові технології, інтерактивні засоби тощо) навчання на курсах ПК НПП ЗВО; залучення НПП із «особливим призначенням»; створення курсів ПК щодо особливостей участі та подання заявки НПП на грант.

Сучасні тенденції розвитку СПК НПП ЗВО України виокремлено та схарактеризовано за світовим (транснаціональні/глобальні тенденції) і державним (національні тенденції) рівнями.

До *транснаціональних тенденцій* розвитку СПК НПП ЗВО України віднесено:

- *розквіт сучасного інформаційного К-суспільства (knowledge society)*. XXI століття ознаменувалось транснаціоналізацією соціально-економічних відносин, стрімким розвитком ІКТ та міжнародного інформаційно-освітнього середовища. Характерною ознакою сучасності стає «К-суспільство» – суспільство, засноване на знаннях. Розвиток СПК НПП ЗВО одночасно залежить і впливає на розвиток К-суспільства, що, в свою чергу, потребує оновлення СПК НПП та системи управління нею;

- *формування смарт-суспільства*. Логічним продовженням розвитку інформаційного К-суспільства є формування Smart-суспільства (smart-society), що засноване на використанні смарт-технологій. У XXI столітті в умовах значного поширення бекграунду в усіх сферах життєдіяльності людини, зокрема й у СПК НПП ЗВО, спостерігається генеза переходу від К-суспільства до смарт-суспільства, характерною ознакою якого є розвиток насамперед комунікаційних і цифрових технологій та цифрового суспільства. Особливого значення смарт-освіта набуває у СПК НПП ЗВО, оскільки на сучасному етапі дистанційне навчання, онлайн-навчання, електронне навчання (e-learning) стають найпоширенішими засобами ПК і навіть стажування молодих і досвідчених НПП;

- *посилення процесів інтернаціоналізації й інтеграції у СПК НПП ЗВО*. Ці процеси є каталізаторами пришвидшення модернізації СПК НПП ЗВО України та її входження в міжнародне освітнє середовище. Чим більший вплив інтернаціоналізації та інтеграційних процесів на розвиток СПК НПП ЗВО, тим якісніша й ефективніша підготовка НПП ЗВО в Україні;

- *розвиток глобалізаційних процесів у СПК НПП ЗВО*. На сучасному етапі розвитку суспільства перед СПК НПП ЗВО більшості країн світу постають нові завдання, відповідно до сучасних глобалізаційних процесів, зокрема: формування нових та розвиток існуючих компетентностей у НПП ЗВО в умовах розширення глобального інформаційно-освітнього середовища, лібералізація та демократизація управління СПК НПП ЗВО, орієнтація на діджиталізацію та розширення комунікативності в усіх сферах життєдіяльності тощо, у той же час спостерігається розширення сфери впливу наднаціональних агенцій, благодійних фондів та інших організацій на діяльність СПК НПП ЗВО через надання грантів, премій, стипендій, безкоштовного стажування тощо. Вплив глобалізаційних процесів на розвиток СПК НПП ЗВО полягає зокрема в уніфікації міжнародних освітніх стандартів підготовки докторів Ph через розробку єдиної уніфікованої СПК НПП ЗВО (із великою кількістю диверсифікованих програм), національних рамок кваліфікацій, нострифікації дипломів магістрів, докторів Ph, докторів наук, уніфікації компетентностей НПП. Своєю чергою розвиток глобалізаційних процесів у СПК НПП ЗВО можна характеризувати через такі транснаціональні тенденції, як *активне поширення процесу діджиталізації у СПК НПП ЗВО* (із великою часткою імовірності в найближчому майбутньому стане одним із найвпливовіших процесів у СПК НПП ЗВО; здійснюється через онлайн-освіту й упровадження цифрових технологій), *збільшення обсягу масових комунікацій і розвиток глобального інформаційно-освітнього середовища*. Поява високошвидкісних каналів зв'язку, веб-сайтів, пошукових систем та соціальних медіа (станом на 2018 рік у світі кількість

користувачів Інтернетом, активних у соціальних мережах, мобільними пристроями, мобільними пристроями для соціальних мереж становила близько 4.021, 3.196, 5.135, 2.958 мільярда відповідно) тощо зробила актуальним процес використання можливостей цих технологій у підвищенні кваліфікації і проведенні наукових досліджень НПП ЗВО у СПК.

До національних тенденцій розвитку СПК НПП ЗВО України віднесено:

- *розширення демократичних засад розвитку СПК НПП ЗВО України.* Демократизація освіти загалом та СПК НПП ЗВО зокрема має розглядатися як засіб демократизації всього суспільства. Ця тенденція передбачає необхідність і можливість, а також фінансування й умови реалізації наступних принципів у СПК НПП ЗВО: рівні можливості ПК для всіх НПП як у державних, так і недержавних (приватних) освітніх установах; відкритість і різноманіття форм, методів і засобів здійснення освітнього процесу в СПК НПП ЗВО; міжнародна інтеграція і співпраця; міжнародні стажування, отримання грантів, стипендій, участь у симпозиумах, конференціях, суспільно-державне управління в СПК НПП ЗВО; демократичний механізм контролю за якістю освітнього процесу в СПК НПП ЗВО з урахуванням розширення наявних на всіх рівнях керівництва повноважень;

- *зміцнення євроінтеграційних процесів у СПК НПП ЗВО України.* Стратегічні напрями розвитку вищої освіти загалом та СПК НПП ЗВО зокрема визначені Конституцією України, Указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України, «Національною стратегією розвитку освіти в Україні на період до 2021 року», «Національною доктриною розвитку освіти», Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», наказами МОН України тощо. Зміцнення євроінтеграційних процесів у СПК НПП ЗВО України й активізація академічної мобільності НПП у СПК мають стати каталізаторами нових відкриттів, розробки інноваційних технологій для різних галузей промисловості, медицини, сільського господарства тощо, зростання якості й результативності наукових досліджень НПП, покращення рейтингу діяльності СПК зокрема й ЗВО загалом;

- *поширення ролі трьох «L» (Life long learning – навчання впродовж життя) у процесі підвищення кваліфікації НПП.* На п'ятій Міжнародній конференції в Гамбурзі освіту дорослих названо «ключем до прогресу у ХХІ столітті». У «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» зазначено, що розвиток освіти і СПК НПП ЗВО повинен набути випереджального безперервного характеру як однієї з умов модернізації вищої освіти України. Посилення ролі LLL у процесі підвищення кваліфікації НПП є обов'язковою умовою й одночасно сучасною вимогою до розвитку їх фахових компетентностей. Безперервності професійного розвитку НПП сприятимуть: послідовність у підготовці НПП (від аспірантів, доктора Ph до доктора наук) у ЗВО або інших організаційних структурних формах підвищення кваліфікації в СПК; упровадження інноваційних форм, методів і засобів в освітній процес СПК НПП тощо;

- *посилення інституціоналізації освіти для докторів філософії (PhD) та докторів наук.* Цей процес характеризується збільшенням інноваційних розробок теоретико-методичного забезпечення організації ПК НПП відповідно до загальноєвропейських стандартів і забезпечує необхідні умови для проведення якісних наукових досліджень із урахуванням єдиних вимог

до управління та здійснення освітнього процесу підготовки аспірантів. У той же час, на сучасному етапі розвитку СПК НПП спостерігається недостатнє фінансування докторських (PhD) програм, що дещо пригальмовує її розвиток: 1) із метою підтримки молодих учених, які здійснюють наукові дослідження, засновано державні, академічні, іменні, спеціалізовані стипендії та премії за особливі досягнення молоді в розбудові України, у галузі фундаментальних і прикладних досліджень та науково-технічних розробок (Президента України, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради України, НАН України імені видатних учених України, стипендія імені М. С. Грушевського, премії голів міських та облдержадміністрацій). Однак, через економічну кризу, недофінансування всіх галузей освіти ці матеріальні заохочення в кращому випадку не виплачуються своєчасно або взагалі скасовані; 2) державне фінансування фундаментальних та прикладних досліджень у СПК НПП ЗВО надзвичайно низьке; 3) як впливає із інформаційно-аналітичних матеріалів до питань порядку засідання Національної ради з питань розвитку науки і технологій (листопад 2019 року): «Система управління у державному секторі досліджень і розробок застаріла, звужує масштаби й напрями наукової діяльності (зокрема й в аспекті міждисциплінарності), продукує результати, що не відповідають світовому рівню, та не орієнтовані на вирішення нагальних актуальних економічних і соціальних проблем країни. Відсутні економічні стимули залучення приватних інвестицій у наукову сферу»; 4) низький рівень заробітної плати НПП ЗВО, у порівнянні із заробітною платою зарубіжних НПП, нівелює престижність їх професії з одного боку, а з іншого – не дає можливості залучати до освітнього процесу в СПК провідних вітчизняних стейкхолдерів та відомих зарубіжних фахівців;

- *диверсифікація навчальних програм підготовки НПП.* Повноцінно здійснювати реформування СПК НПП ЗВО не можливо без удосконалення програм на здобуття наукового ступеня доктора Ph. Наразі, ці програми розробляються згідно з вимогами до професійної кваліфікації НПП ЗВО, але навчання за докторськими програмами повинно реалізовуватися з урахуванням індивідуальних траєкторій навчання аспірантів, адже останнім часом в Україні спостерігається збільшення кількості НПП, наукових співробітників, які здійснюють (як самостійно, так і під керівництвом) наукові дослідження. Це спонукає до диверсифікації програм ПК НПП ЗВО у СПК;

- *тенденція переходу освітнього процесу в СПК НПП ЗВО на очно-дистанційну форму навчання.* Ураховуючи вимоги сьогодення і непередбаченість явищ у світі (пандемія Covid-19, війни, економічні кризи, природні катаклізми тощо), у процес ПК НПП в аспірантурі й докторантурі актуальним стає введення очно-дистанційної форми навчання. Виявлена тенденція, як свідчать статистичні дані, характеризується майже щоденним зростанням кількості користувачів. Так, лише на інформаційно-освітній платформі Zoom наприкінці 2019 року кількість активних користувачів сервісом збільшилася до 10 млн, до лютого 2020 року база користувачів зросла близько на 21 %. Із березня до червня 2020 року аудиторія Zoom зросла з 10 млн до 300 млн користувачів. Упровадження очно-дистанційної форми підготовки НПП має низку переваг порівняно із традиційною формою навчання: ураховує індивідуальні здібності майбутніх науковців; надає доступ до кращих міжнародних освітніх, наукових і науково-дослідних Інтернет-ресурсів,

до актуального професійно-орієнтованого бекграунду; надає можливість інтерактивної як масової, так і діалогової комунікацій у мережі Інтернет тощо через використання безлічі різноманітних засобів зв'язку (мобільні телефони, чати, Viber, WhatsApp, Telegram, E-mail, Zoom, Skype, форуми тощо);

- *випереджальний характер підвищення кваліфікації НПП у СПК* як достатня і необхідна умова сталого соціально-економічного розвитку держави, що передбачає орієнтацію діяльності СПК НПП ЗВО на: вирішення актуальних питань соціально-економічного розвитку країни; урахування тенденцій розвитку всіх сфер життєдіяльності особистості; підвищення рівня адаптації НПП та залучення СПК НПП ЗВО у сферу ринкових відносин; підвищення якості ПК й осучаснення змісту підготовки НПП ЗВО України тощо;

- *валідації неформальної та інформальної освіти (validation of non-formal and informal learning) у СПК НПП ЗВО України.* Неформальна та інформальна освіта як складові ПК НПП ЗВО набувають усе більшої актуальності на шляху розвитку СПК НПП ЗВО завдяки глобалізації, інтернаціоналізації, інтеграції, діджиталізації в інформаційно-освітньому просторі, використовуючи здебільшого альтернативні, інноваційні форми, методи та засоби ПК. На сучасному етапі розвитку вищої освіти в Україні не існує стандартів неформальної освіти, однак є низка громадських організацій, що займаються їх розробкою в Україні, серед яких: Prometheus, ВУМ online, Інша Освіта, Міжнаціональний центр неформальної освіти тощо. У європейських країнах у СПК НПП ЗВО результати неформальної освіти зараховуються у процесі ПК НПП і визнаються стейкхолдерами на рівні з формальною освітою. Ураховуючи вимоги сьогодення, що висувуються до НПП, визнання результатів професійної неформальної та інформальної освіти стає одним із вирішальних чинників і запорукою якісного розвитку кожного НПП і СПК НПП ЗВО зокрема.

Здійснено актуалізацію історичного досвіду досліджуваного процесу у розвиток сучасної СПК НПП ЗВО України. З'ясовано, що, незважаючи на позитивні зміни в СПК НПП ЗВО України, процеси реформування у вищій освіті загалом і СПК зокрема активізували кризову ситуацію у сфері відтворення науково-педагогічного потенціалу ЗВО, що знайшло вираження в недостатній ефективності функціонування системи післядипломної освіти.

На основі аналізу нормативно-правової бази, періодичних видань і наукових досліджень виявлено такі пропозиції щодо розвитку СПК НПП ЗВО: розробка державних стандартів, удосконалення нормативно-правової бази з питань ПК педагогічних, наукових і науково-педагогічних працівників; створення органів з управління і контролю якості ПК НПП та підвищення відповідальності наукових керівників/консультантів за якість проведення наукових досліджень аспірантів/докторантів; наявність у ЗВО, що здійснюють підготовку докторів філософії, наукових шкіл відповідних напрямів; адресна фінансова підтримка наукових досліджень обдарованих молодих учених і збільшення обсягу фінансування фундаментальних досліджень; моніторинг якості відбору абітурієнтів в аспірантуру; розробка й удосконалення сучасної моделі СПК НПП ЗВО (ОП, навчального та індивідуального планів, навчально-методичного забезпечення освітнього процесу СПК НПП ЗВО тощо); залучення міжнародних організацій

до розробки спільних проєктів, програм, організація наукових зарубіжних стажувань у провідних університетах, наукових установах тощо.

Виявлено особливості підготовки сучасного доктора Ph.D в умовах аспірантури: відвідування низки нових актуальних навчальних курсів; можливість призначення більше, ніж одного наукового наставника; обов'язковість друку в міжнародних виданнях, а також у виданнях, які індексуються в наукометричних базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus; розробка оновлених освітньо-наукових програм ПК НПП, навчальних планів підготовки аспірантів/докторів Ph.D, індивідуальних навчальних планів та індивідуальних планів наукової роботи аспірантів з урахуванням особистісно зорієнтованого підходу; визначення фундаментальної наукової підготовки як обов'язкового етапу засвоєння ОП певного освітньо-кваліфікаційного рівня; форма захисту наукових досліджень тощо. Поряд із функціонуванням аспірантури, із метою науково-методологічного та організаційно-правового вдосконалення власної кваліфікації, продовжують функціонувати й створюватися інші організаційні структурні форми ПК НПП у СПК такі, як докторантура і центри ПК.

На сучасному етапі розвитку СПК НПП ЗВО визначено, що курикулум став концептуальною основою змісту освітньо-наукової програми з акцентом на результати ПК. Виокремлено основні рівні ККПК: плановий, впроваджуваний, досягнутий, прихований курикулум. З'ясовано, що ККПК НПП ЗВО визначає основні складові сучасної моделі СПК НПП ЗВО: зміст цілей діяльності сучасної моделі СПК НПП ЗВО: інваріантні і варіативні; зміст наявної нормативно-правової бази або необхідність, за потребою, розробки актуальних нормативних документів щодо підвищення кваліфікації НПП; структурну модель ПК НПП; шляхи підвищення кваліфікації у СПК НПП: формальна, неформальна, інформальна освіта; форми та види ПК НПП; результат ПК; структуру і сутність ПК НПП ЗВО в умовах аспірантури: зміст освітньо-наукової програми ПК НПП, зміст індивідуальних навчальних планів й індивідуальних планів наукової роботи НПП, критерії оцінювання досягнень здобувачів наукового ступеня доктора Ph.D, форми оцінювання досягнень здобувачів наукового ступеня доктора Ph.D.

ВИСНОВКИ

Здійснений у дисертації історико-педагогічний аналіз розвитку систем підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України та провідних країн світу останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття дозволяє зробити такі висновки.

1. Підґрунтям аналізу процесів розвитку СПК НПП ЗВО України останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття стала загальна структура методологічного знання, що складається з чотирьох рівнів: філософський, загальнонауковий – обґрунтовано методологічні підходи (системний, синергетичний, критеріально-комплексний); конкретно-науковий – виокремлено конкретно-наукові методологічні підходи (компаративний, історичний, особистісний, андрагогічний, компетентнісний); технологічний – розроблено спеціальну методику періодизації розвитку СПК НПП ЗВО України, визначено принципи і методи аналізу розвитку СПК НПП ЗВО України в окреслений історичний період.

2. Систематизовано масив першоджерел. До першої групи віднесено нормативно-правові джерела, до другої – архівні документи й матеріали, що зберігаються в державних архівах України, до третьої – оригінальні праці з історії філософії та педагогіки, до четвертої – періодичні видання, до п'ятої – інтерпретаційні джерела, надруковані та захищені авторами в аналізований період, до шостої – словниково-енциклопедичні джерела, до сьомої – науково-статистичні джерела, до восьмої – Інтернет-ресурси.

3. Проаналізовано стан поняттєво-категорійного апарату дослідження, уточнено поняття: «науковий працівник», «педагогічний працівник», «науково-педагогічний працівник», «професіоналізм», «кваліфікація», «підвищення кваліфікації»; визначено ключові поняття дослідження: «система підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти» як цілісна підсистема кадрової політики уряду загалом і ЗВО зокрема, що поєднує сукупність взаємопов'язаних і взаємозумовлених організаційних структурних форм підвищення кваліфікації, функціонування яких спрямовано на всебічне забезпечення ПК НПП та розвитку професіоналізму НПП і кар'єрному розвитку; «розвиток системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти» як процес тривалих змін кадрової політики уряду загалом і ЗВО зокрема, що реалізують освітню діяльність у сфері підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти.

4. Обґрунтовано систему критеріїв і показників аналізу й оцінки розвитку СПК НПП ЗВО України останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття: характеристика розвитку СПК НПП ЗВО України останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття; рівень розробленості теоретико-методологічних основ дослідження розвитку СПК НПП ЗВО України та управління нею в наукових, науково-прикладних, методичних доробках окресленого історичного періоду; напрями дослідження розвитку СПК НПП ЗВО України останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття; наукові доробки у напрямі розвитку СПК НПП ЗВО України останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття; інституційне забезпечення розвитку СПК НПП ЗВО України останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття.

5. Визначено політичні (позитивні суттєві зміни в суспільно-політичному житті НПП у 50 – 60-ті роки ХХ століття; переродження культу особистості у тоталітаризм комуністичної партії); соціально-економічні (соціально-економічне ущільнення всіх верств населення загалом та НПП зокрема у післявоєнні роки; поліпшення соціально-економічних умов життєдіяльності НПП ЗВО) та організаційно-педагогічні (розвиток аспірантури як організаційної структурної форми СПК НПП ЗВО України; розширення мережі наукових установ, розвиток української науки, що зосереджувалася на вирішенні фундаментальних проблем; удосконалення нормативно-правової бази щодо підвищення вимог до атестації НПП ЗВО у СПК України; поява нових організаційних структурних форм у СПК НПП: річна аспірантура, інститут здобувачів наукових ступенів, прикомандирування докторантів) передумови розвитку СПК НПП ЗВО України останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття.

6. Розроблено методику проведення періодизації розвитку СПК НПП ЗВО України останньої чверті XX – початку XXI століття, що складалася із семи послідовних кроків. Виокремлено періоди та етапи досліджуваного процесу. Конкретизовано сутність періодизації розвитку СПК НПП ЗВО України останньої чверті XX – початку XXI століття як науково обґрунтоване, історико-підтвержене хронологічне розмежування досліджуваного процесу на певні періоди та етапи, що відрізняються один від одного специфічними особливостями; спосіб створення цілісної картини процесу розвитку СПК НПП ЗВО України, що дозволяє систематизувати історичні факти, архівні джерела, наукові доробки тощо.

7. Виявлено тенденції розвитку СПК НПП ЗВО України першого періоду: централізоване управління ПК НПП ЗВО та ідеологізація політики в галузі освіти (1974 – 1984 роки); орієнтація державної політики на реформування СПК НПП ЗВО з урахуванням принципів демократизації та гуманізації (1985 – 1990 роки); посилення міжнародного взаємообміну досвідом між СПК НПП ЗВО України (СРСР) та зарубіжних партнерів; розвиток СПК НПП ЗВО завдяки розширенню матеріальних і соціальних гарантій для НПП; зростання кількості НПП у ЗВО України (СРСР); інституціоналізація СПК НПП ЗВО та вдосконалення управління атестацією НПП. Проаналізовано особливості організації та змісту діяльності СПК НПП ЗВО України (СРСР) цього періоду.

Виявлено тенденції розвитку СПК НПП ЗВО України другого періоду: *перший етап*: орієнтація політики уряду на реформування СПК НПП ЗВО України та формування національної самосвідомості НПП; міжнародне співробітництво та інтеграція в галузі освіти шляхом налагодження міжнародних відносин у СПК НПП ЗВО України з провідними освітніми й науково-дослідними установами; значне скорочення всіх складових фінансування СПК ЗВО України; міграція НПП у 90-х роках XX століття; створення СПК НПП ЗВО в умовах становлення національної освіти для демократичного громадянства; формування законодавчої бази СПК НПП ЗВО, що визначена основою професійного, інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку НПП; *другий етап*: направленість політики уряду на вдосконалення національної СПК НПП ЗВО; посилення наукового та освітнього міжнародного співробітництва України з різними країнами; розвиток СПК НПП ЗВО завдяки зростанню державного матеріального та соціального забезпечення; відносна міграція НПП у 2000-х роках XX століття; удосконалення законодавчої бази СПК НПП ЗВО, розвиток процесів євроінтеграції СПК НПП ЗВО шляхом приєднання України до Болонського процесу. Проаналізовано особливості організації та змісту діяльності СПК НПП ЗВО України другого періоду.

8. Схарактеризовано особливості розвитку управління СПК НПП ЗВО України останньої чверті XX – початку XXI століття. Обґрунтовано методологічні підходи до аналізу розвитку управління СПК НПП ЗВО України досліджуваного періоду: системний, синергетичний, стратегічний, маркетинговий, ситуаційний. Проаналізовано теоретико-методологічні основи (закономірності, принципи, функції та моделі) розвитку управління СПК НПП ЗВО України останньої чверті XX – початку XXI століття. З'ясовано, що впродовж 1974–1990 років управління

СПК НПП ЗВО України було централізованим і спрямовувалося партійними настановами та визначеними з орієнтацією на них завданнями, сформульованими ЦК КПРС; були відсутні всебічні дослідження з питань теоретико-методологічних засад управління СПК НПП ЗВО України. У цей період фахівці здебільшого розглядали питання управління школою, ПК учителів і директорів шкіл, змісту управлінської діяльності, досвіду роботи вчителів і директорів шкіл, розвивалася галузь наукового знання, що вивчала проблеми управління ЗЗСО та системою освіти взагалі – школознавство. Протягом 1991 – 2014 років управління СПК НПП ЗВО України стало частково децентралізованим, однак також спрямовувалося настановами та визначеними з орієнтацією на них завданнями; спостерігалася збільшення захищених дисертацій, опублікованих посібників, статей порівняно з першим періодом.

9. Визначено сучасні тенденції розвитку СПК НПП ЗВО України в контексті євроінтеграції. До транснаціональних тенденцій віднесено: розквіт сучасного інформаційного К-суспільства; формування смарт-суспільства; посилення процесів інтернаціоналізації й інтеграції в СПК НПП ЗВО; розвиток глобалізаційних процесів у СПК НПП ЗВО; активне поширення процесу діджиталізації в СПК НПП ЗВО; збільшення обсягу масових комунікацій НПП у СПК і розвиток глобального інформаційно-освітнього середовища. До національних тенденцій віднесено: розширення демократичних засад розвитку СПК НПП ЗВО України; зміцнення євроінтеграційних процесів у СПК НПП ЗВО України; поширення ролі трьох «L» (навчання впродовж життя) у процесі ПК НПП; посилення інституціоналізації освіти для докторів філософії та докторів наук; диверсифікація навчальних програм підготовки НПП; перехід освітнього процесу в СПК НПП ЗВО на очно-дистанційну форму навчання; випереджальний характер ПК НПП у СПК; валідація неформальної та інформальної освіти у СПК НПП ЗВО України.

Дисертація репрезентує виконання поставлених завдань у повному обсязі, проте не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми і засвідчує необхідність подальшої розробки окремих питань, а саме: розробка гнучкої варіативної діджиталізованої моделі СПК НПП ЗВО України та управління цією системою; прогнозування й обґрунтування перспектив подальшого розвитку СПК НПП ЗВО в контексті євроінтеграції; розвиток СПК НПП ЗВО в інших країнах та поза хронологічними межами нашого дослідження; аналіз і впровадження сучасних інноваційних ідей підвищення кваліфікації НПП ЗВО в провідних країнах світу.

Основний зміст дисертації відображено в таких публікаціях:

Монографії:

1. Бабакіна О. О. Ретроспективний аналіз розвитку систем підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України та провідних країн світу в останній чверті ХХ – на початку ХХІ століття : монографія. Харків : ФОП Бровін О. В., 2020. 480 с.

Навчально-методичні посібники:

2. Бабакіна О. О. Компаративний аналіз розвитку систем підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти за кордоном :

навч.-метод. посіб. для здобувачів вищої освіти освітнього рівня «магістр». Х.: ФОП Бровін О. В., 2020. 249 с.

Статті в наукових фахових виданнях:

3. Бабакіна О. О. Підвищення кваліфікації викладачів ВНЗ – запорука професійної компетентності. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер. 13. Проблеми трудової та професійної підготовки* : зб. наук. пр. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. Вип. 6. С. 14–21.
4. Бабакіна О. О. Шлях до самого себе: значення системи безперервної освіти для стимулювання змін у суспільстві. *Гуманітарні науки: науково-практичний журнал*. № 2 (20). Ялта, 2010. С. 6–12.
5. Бабакіна О. О. Формування професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів в умовах євроінтеграції. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. праць. Запоріжжя, 2011. Вип. 15 (68). С. 57–63.
6. Бабакіна О. О., Молчанюк О. В. Навчально-пізнавальна мотивація особистості: психолого-дидактичний аспект. *Наукові записки кафедри педагогіки ХНУ імені В. Н. Каразіна*. Харків, 2013. Вип. XXXII. С. 131–139.
7. Babakina O. O. Integrative aspects of developing lifelong learning system. *Електронне наукове фахове видання «Теорія і методика професійної освіти»*. Випуск № 11 (3), 2016. URL: <https://cutt.ly/Qjvy7Qm>.
8. Babakina O. O., Bakhmat L. V. The role of international educational and research programs for increasing scientific potential of Ukrainian education. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. Запоріжжя : КПУ, 2016. Вип. 50 (103). С. 292–296.
9. Babakina O. O., Molchaniuk O. V., Fursa I. V. Content and structure of professional competency of future teacher. *Sport, Education and Society*. Taylor&Francis, 2017. Vol. 22. № 8 (2). P. 1373–1380.
10. Babakina O. O. Features of integrating higher education into the European educational space. *Електронне наукове фахове видання «Теорія і методика професійної освіти»*. Випуск № 12 (1), 2017. URL : <https://cutt.ly/OjvyubMm>.
11. Бабакіна О. О. Компаративний аналіз систем управління вищою освітою в країнах Європи та Азії. *Електронне наукове фахове видання «Теорія і методика професійної освіти»*. Випуск № 13, 2017. URL : <https://cutt.ly/tjvwu0c>.
12. Бабакіна О. О. Порівняльний аналіз систем управління вищою освітою в країнах Західної Європи. *Електронне наукове фахове видання «Теорія і методика професійної освіти»*. Випуск № 14, 2018. URL : <https://cutt.ly/5jvurAd>.
13. Бабакіна О. О. Порівняльний аналіз систем управління вищою освітою в країнах Північної Америки та Океанії. *Електронне наукове фахове видання «Теорія і методика професійної освіти»*. Випуск № 15, 2018. URL : <https://cutt.ly/ejvuyiU>.
14. Бабакіна О. О. Соціально-економічні та ідейно-політичні передумови розвитку системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників ЗВО в останній чверті ХХ – на початку ХХІ століття. *Актуальні питання гуманітарних*

наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич, 2020. Випуск № 33. С. 252–256.

15. Бабакіна О. О. Розвиток системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників ЗВО в США (наприкінці ХХ – початку ХХІ століття). *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*: зб. наук. пр. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2020. Вип. 75. С. 5–11.

16. Babakina O. O. Criterion apparatus to analyze and evaluate progress of the system of university teachers professional development in the 1970s- the beginning of the 21st century. *Danish Scientific Journal*. 2020. No 39/2020. Vol. 2. P. 47–50.

17. Бабакіна О. О. Розвиток системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України в останній чверті ХХ – на початку ХХІ століття – критерії аналізу. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти* : зб. наук. праць. Харків : УІПА, 2020. № 68. С. 43–50.

18. Бабакіна О. О. Ідейно-політичні, соціально-економічні та організаційно-педагогічні передумови розвитку системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти Німеччини в 50 – 60-ті роки ХХ століття. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. Запоріжжя : КПУ, 2020. Вип. 73. Т. 1. С. 10–16.

19. Бабакіна О. О. Деякі аспекти розвитку системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти Німеччини (середина 70-х років ХХ – початок ХХІ століття). *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal)*. Part 8. № 11 (63), 2020. P. 44–52.

20. Бабакіна О. О. Методологічні підходи до аналізу розвитку системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України в останній чверті ХХ – на початку ХХІ століття. *Інноваційна педагогіка* : наук. журнал. Випуск 29. Т.1. Одеса, 2020. С. 9–14.

21. Бабакіна О. О. Ідейно-політичні, соціально-економічні та організаційно-педагогічні чинники розвитку системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти Великобританії у 90-ті роки ХХ століття – початку ХХІ століття. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи* : зб. наук. пр. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2020. Вип. 78. С. 10–15.

22. Бабакіна О. О. Організаційно-педагогічні передумови розвитку системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти в 50 – 70-ті роки ХХ століття. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич, 2020. Випуск № 34. Т. 1. С. 182–189.

23. Бабакіна О. О. Періодизація розвитку системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України в останній чверті

XX – на початку XXI століття. *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal)*. Part 6. № 12 (64), 2020. P. 15–23.

24. Бабакіна О. О. Розвиток системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти Великобританії із середини 60-х – початку 90-х років XX століття. *Інноваційна педагогіка* : наук. журнал. Випуск 30. Т. 2. Одеса, 2020. С. 9–15.

25. Babakina O. O. Systems and Methods for Assessment of Higher Education and Academic STAFF Professional Development. *World and European Experiences «KELM (Knowledge, Education, Law, Management)»*. № 4 (32). Vol. 1. 2020. P. 3–7.

26. Бабакіна О. О. Сучасні тенденції розвитку системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України в контексті євроінтеграції. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика* : зб. наук. пр. Вип. 5 (98). Сєверодонецьк : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2020. С. 16–30.

27. Babakina O., Molchaniuk O., Dmytrenko K., Kharkivska A., Kapustina O. Partial programs in access to the social values: technology that changes preschool education. *Journal of Physics: Conference Series*. 2020. Volume 7. Issue 14. pp. 2461–2470. INDEXED IN Scopus (ISSN:1742-6588E-ISSN:1742-6596).

Опубліковані праці апробаційного характеру:

28. Бабакіна О. О. Підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладу вищої освіти – запорука якості вищої освіти. *Проблеми саморозвитку та самовдосконалення особистості в умовах модернізації педагогічної освіти* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 22 листопада 2017 р.); Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків : ФОП Петров В. В., 2017. С. 11–14.

29. Бабакіна О. О. Сучасні підходи до реформування системи професійної підготовки вчителя. *Pedagogical education in modern university – project-based approach to the work organization according to the guidelines of the European qualifications framework* : experience of the Danubius University. Galați, 2017. P. 9–12.

30. Бабакіна О. О. Особливості підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників ЗВО за дистанційною формою навчання. *Теорія і практика управління сучасними освітніми системами* : матеріали регіон. наук.-практ. конф. (м. Харків, 25 квітня 2018 р.); Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків : ФОП Петров В. В., 2018. С. 22–24.

31. Бабакіна О. О. Особливості розвитку системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних кадрів: історико-педагогічний досвід Німеччини. *Психолого-педагогічні та соціальні аспекти вдосконалення якості освіти* : матеріали усеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 22 листопада 2018 р.); Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків : ФОП Петров В. В., 2018. С. 20–24.

32. Бабакіна О. О. Особливості підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників ЗВО у Великобританії. *Формування ефективного*

освітнього середовища у контексті сучасних викликів реформування системи освіти України : матеріали регіон. наук.-практ. конф. (м. Харків, 24 квітня 2019 р.); Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків : ФОП В. В. Петров, 2019. С. 20–24.

33. Бабакіна О. О. Підготовка майбутніх учителів до упровадження компонентів передового педагогічного досвіду. *Наукові досягнення, відкриття та шляхи розвитку педагогічної науки* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 29-30 травня 2020 р.). Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2020. Ч. 2. С. 81–83.

34. Бабакіна О. О. Стажування як форма підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників ЗВО України в контексті євроінтеграції. *Сучасні тренди розвитку освіти: перспективи і здобутки* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 27-28 жовтня 2020 р.). Одеса, 2020. С. 3–5.

35. Бабакіна О. О. Підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти в останній чверті XX – на початку XIX століття шляхом стажування . *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Діалог у розвитку наук та освіти* : матеріали IX міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 16 листопада 2020 р.). Ужгород, 2020. С. 67–69.

36. Бабакіна О. О. Розвиток системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти в останній чверті XX – на початку XIX століття у системі післядипломної освіти. *Korszerű módszerek és algoritmusok tapasztalati és elméleti tudományos kutatási : nemzetközi tudományos-gyakorlati konferencia anyagaival* (Budapest, Magyarország, Szeptember 18, 2020). Budapest : Európean Scientific Platforme, 2020. P. 41–42.

37. Бабакіна О. О. Розвиток системи підвищення кваліфікації НПП закладів вищої освіти в останній чверті XX – на початку XXI століття в Німеччині. *Теоретичні та методологічні проблеми сучасної педагогіки та психології* : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. (м. Миколаїв, 06-07 листопада 2020 р.). Миколаїв, 2020. С. 38–40.

38. Бабакіна О. О. Діагностичний апарат аналізу й оцінки розвитку системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти (остання чверть XX – початок XXI століття) . *Теоретичні та практичні аспекти розвитку науки та освіти* : матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 15-16 вересня 2020 р.). Львів, 2020. С. 37–38.

39. Бабакіна О. О. Методи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти Великобританії. *Наукові розробки, передові технології, інновації* : матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф. (м. Прага, 06-08 жовтня 2020 р.). Прага, 2020. С. 158–160.

40. Бабакіна О. О. Окремі аспекти розвитку процесу підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти. *Педагогіка та психологія: сучасний стан розвитку наукових досліджень та перспективи* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 20-21 листопада 2020 р.). Запоріжжя, 2020. С. 8–11.

41. Бабакіна О. О. Особливості функціонування закордонних систем підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників ЗВО в останній чверті ХХ – на початку ХХІ століття в Західній Європі. *Особистісно-професійний розвиток майбутнього вчителя* : матеріали ІV всеукр. інтернет-конф. (м. Вінниця, 26-27 листопада 2020 р.). Вінниця, 2020. С. 12–14.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

Підручники:

42. Бабакіна О. О. Вища освіта і Болонський процес : підручник / Г. Ф. Пономарьова, А. А. Харківська, О. О. Бабакіна, Т. Ф. Отрошко ; затв. МОН, молоді та спорту України як підруч. для студ. ВНЗ. Харків : ХГПІ. 2010. 304 с.

Навчально-методичні посібники:

43. Бабакіна О. О. Нові педагогічні технології : навчально-методичний посібник / Г. Ф. Пономарьова, С. Б. Беляєв, О. О. Бабакіна. Харків : Вид-во СПД-ФО Захаренко В. В., 2013. 282 с.

44. Бабакіна О. О. Теорія і практика оптимізації структури педагогічної системи : навчальний посібник / Г. Ф. Пономарьова, С. Б. Беляєв, О. О. Бабакіна, О. В. Молчанюк, Л. П. Четаєва. Харків. обл. держ. адмін. ; Комун. закл. «Харків. гуманітарно-педагогічна академія» ХОР. Харків : Захаренко В. В., 2014. 276 с.

Робочі зошити:

45. Бабакіна О. О. Моніторинг якості освіти : робочий зошит / Г. Ф. Пономарьова, Л. О. Петриченко, О. О. Бабакіна, О. М. Акімова ; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків, 2018. 76 с.

46. Бабакіна О. О. Управління освітнім процесом у закладах вищої освіти : робочий зошит / Л. О. Петриченко, А. А. Харківська, О. О. Бабакіна, А. І. Єрьомкін, О. М. Акімова ; за заг. ред. Г. Ф. Пономарьової. Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків, 2019. 56 с.

Бабакіна О. О. Розвиток системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальностями 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки та 13.00.06 – теорія і методика управління освітою. – Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Старобільськ, 2021.

Дисертацію присвячено проблемі розвитку системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття. У праці розкрито сутність поняття «розвиток системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти». Розроблено методику періодизації та виокремлено основні періоди розвитку системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України в хронологічних межах. Обґрунтовано методологію дослідження,

систему критерій, за якою проаналізовано стан та визначено політичні, соціально-економічні, організаційно-педагогічні передумови, тенденції, особливості розвитку системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України останньої чверті ХХ – початку ХХІ століття. Цілісно досліджено процес розвитку управління системою підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України в межах визначених періодів. Виявлено тенденції розвитку системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти України в умовах євроінтеграції.

Ключові слова: розвиток, система, управління, підвищення кваліфікації, науково-педагогічний працівник, заклад вищої освіти.

Бабакина О. А. Развитие системы повышения квалификации научно-педагогических работников заведений высшего образования Украины последней четверти ХХ – начала ХХІ века. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальностям 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и 13.00.06 – теория и методика управления образованием. – Государственное учреждение «Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко». Старобельск, 2021.

Диссертация посвящена проблеме развития системы повышения квалификации научно-педагогических работников заведений высшего образования Украины в последней четверти ХХ – начала ХХІ века. В работе раскрыта сущность понятия «развитие системы повышения квалификации научно-педагогических работников заведений высшего образования». Разработана методика периодизации и выделены основные периоды развития системы повышения квалификации научно-педагогических работников заведений высшего образования Украины в хронологических рамках. Обоснованно методологию исследования, систему критерий, по которой проанализировано состояние и определены политические, социально-экономические, организационно-педагогические предпосылки, тенденции, особенности развития системы повышения квалификации научно-педагогических работников заведений высшего образования Украины последней четверти ХХ – начала ХХІ века. Целостно исследован процесс развития управления системой повышения квалификации научно-педагогических работников заведений высшего образования Украины в пределах определенных периодов. Выявлены тенденции развития системы повышения квалификации научно-педагогических работников заведений высшего образования Украины в условиях евроинтеграции.

Ключевые слова: развитие, система, управление, повышение квалификации, научно-педагогический работник, учреждение высшего образования.

Babakina O. O. Advancing the system of academic staff professional development in Ukraine from the mid 1970s to the beginning of the 21st century. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Thesis for the scientific degree of Doctor of Pedagogical Sciences, specialty 13.00.01 – General Pedagogy and History of Pedagogy and 13.00.06 – Theory and

Methodology of Education Management. – State Institution «Luhansk Taras Shevchenko National University». – Starobilsk, 2021.

The thesis deals with the issue of advancing the system of academic staff professional development in Ukraine from the mid 1970s to the beginning of the 21st century. The thesis substantiates methodological (dialectical, systemic, synergetic, criterion-complex, comparative, historical, personal, andragogical, competence) approaches to analyze advancement of the system of academic staff professional development in Ukraine from the mid 1970s to the beginning of the 21st century.

The research references are systemized and generalized (normative documents, state archives, primary sources, interpretive, dictionary-encyclopedia, scientific-statistical sources, Internet resources). In the thesis, the concept “advancing the system of academic staff professional development” is developed. The criteria system of analyzing and evaluating advancement of the system of academic staff professional development in Ukraine during the specified period is substantiated.

The periodization method is developed and the main periods of advancing the system of academic staff professional development of Ukraine within chronological limits are singled out. The first period started in 1974 and ended in the 1990s consisting of two subperiods from 1974 till 1984 with the overwhelming tendencies of centralized management and idealizing education and from 1985 till 1990 when state politics were aimed at reforming education, while the beginning of the second period was in 1991 and it lasted till 2014 with focus on international collaboration and integration, migration of academic staff, etc. Furthermore, it is defined that in the 21st century the primary development direction were introducing bills by the government to improve the national system of professional development of academic staff and launching the EU integration processes for Ukraine to join the Bologna process, etc.

The author comprehensively analyzes the state and identifies ideological-political, socio-economic, organizational-pedagogical conditions, factors, trends, features and approaches of advancing the system of academic staff professional development of Ukraine, Germany, the United Kingdom and the United States from the mid 1970s to the beginning of the 21st century.

Based on using systemic, synergetic, strategic, marketing and situational methodological approaches, the process of managing the system of academic staff professional development of Ukraine during the selected periods is comprehensively studied. It was found that from 1974 to 1990 managing the system of academic staff professional development of Ukraine was centralized and guided by party guidelines and tasks, formulated by the Central Committee of the Communist Party; there were no comprehensive studies on theoretical-methodological principles of managing the system of academic staff professional development in Ukraine (patterns, principles, functions, etc.). During the period, experts mostly considered school management, professional development of teachers and school principals, the content of management, the experience of teachers and school principals, developed a field of scientific knowledge that studied management of general secondary education establishments and the education system in general – school science.

From 1991 to 2014, managing the system of academic staff professional development of Ukraine became partially decentralized, but it was also directed

by guidelines and tasks with a focus on them; there was an increase in dissertation defense, published textbooks, articles in comparison with the first period. The research topics were aimed at studying education management (from preschool to postgraduate), educational institutions, innovative development of higher education establishments, educational process, managing the system of academic staff professional development. The international experience of advancing the system of academic staff professional development is actualized, particularly that of Germany, Great Britain and the USA.

The tendencies are singled out (transnational: boom of modern information knowledge-society; forming a smart society; strengthening the processes of internationalization and integration in the system of academic staff professional development; advancing globalization processes in the system of academic staff professional development; active digitalization in the system of academic staff professional development; increasing mass communications of academic staff in the system of professional development; and developing the global information and educational environment; and national: expensing the democratic principles of advancing the system of academic staff professional development of Ukraine; strengthening European integration processes in the system of academic staff professional development of Ukraine; popularizing LLL – lifelong learning in academic staff professional development; strengthening institutionalization of education for doctors of philosophy (PhD) and doctors of science; diversifying curricula for academic staff training; transiting the educational process in the system of academic staff professional development to full-time distance learning; advanced nature of the system of academic staff professional development; validating non-formal and informal learning in the system of academic staff professional development of Ukraine at the current stage).

The peculiarities of using pedagogical and managerial valuable ideas and experience of the past years in advancing the system of academic staff professional development of Ukraine are characterized.

Key words: development, system, management, professional development, academic staff, higher educational establishment.